

о. д-р ІВАН ГРИНЬОХ

ОЛЕСЬ БЕРДНИК

Утопіст чи харизматик на обрії другого тисячоліття християнства в
Україні

ВИДАНИЙ «БОГОСЛОВІЙ» ED. «BOHOSLOVIA»

Ч. 54 N.

о. д-р ІВАН ГРИНЬОХ

ОЛЕСЬ БЕРДНИК

Утопіст чи харизматик на обрії
другого тисячоліття
християнства в Україні

IOHANNES HRYNIOCH

Oles Berdnyk - somniator vel charismaticus
in aspectu secundi millennii christianitatis
in Ucraina

Extractum e «Bohoslovia»
t. XLI (1979)

Ermine Laviezh

Рим - 1980 - Roma

о. д-р ІВАН ГРИНЬОХ

ОЛЕСЬ БЕРДНИК

Утопіст чи харизматик на обрії другого тисячоліття християнства в Україні

ВИДАННЯ «БОГОСЛОВІЇ» ED. «BOHOSLOVIA» ч. 54 N.

IOHANNES HRYNIOCH

Oles Berdnyk somniator vel charismaticus in aspectu secundi millennii christianitatis in Ucraina

Extractum e «Bohoslovia»

t. XLI (1979)

Рим — 1980 — Romae

Esse-Gi-Esse — Roma — Tel. 78.27.819

Навесні 1979 р. «Рада Української Духовної Республіки» надіслала Патріярхові Йосифові копію відкритого послання Папі Римському Івану-Павлові II-му з проханням підтримати її ініціативу і допомогти її оприлюдненню серед Українців та інших народів Світу.

Супровідне письмо до Патріярха Йосифа кінчається привітом — «З вірою і правдою» і власноручним підписом Олесь Бердника іменем названої Ради та її інших членів — Василя Стрільціва, Петра Січка і Василя Січка. В письмі подана також адреса Олесь Бердника в Києві. Дата супровідного письма — 25 листопада 1978 року. Копія «відкритого дружнього послання» до Папи Івана Павла II-го кінчається таким же самим привітом «з вірою і правдою» і підписана Олесем Бердником. Під власноручним підписом писальною машинкою подається, хто він такий: «Олесь Бердник, письменник, член Ініціативної Ради Альтернативної Еволюції». Адреса автора та ж сама, що в супровідному письмі.

Немає сумніву, що оба письма — супровідне до Патріярха Йосифа і дружнє послання до Папи Івана-Павла II-го — написані одним автором, Олесем Бердником. Окрім підписів свідчать про це мова, стиль, окремі характеристичні поняття й хід думок.

Хто ж він такий, оцей Олесь Бердник?

В посланні до Папи зве він себе письменником. У відкритому листі до 1-го Секретаря ЦК КП України, Володимира Щербицького від дня 18 березня 1977 р., в листі, що був оприлюднений також на Заході в вільній українській пресі, він зве себе «фантастом, мрійником, футурологом, автором кількох десятків творів про майбутнє, про Новий Світ Любови і Єдності». Таке самоозначення дає привід літературознавцям, мовникам, футурологам для дослідження письменницького дорібку Олесь Бердника. Та все те не вичерпує глибини і багатства людського «Я» Олесь Бердника. Він же ж сам каже про себе, що є «автором десятків творів про майбутнє», та уточнює — «про Новий Світ Любови і Єдності». Якщо так, то тут відкривається поле для досліджування літературного дорібку Олесь Бердника під кутом бачення їхнього філософічного, соціологічного, а, можливо, й богословського, в найширшому розумінні цього поняття, змісту. На це недвозначно вказують деякі ствердження Олесь Бердника про себе самого в посланні до Папи Івана-Павла II-го, не говорячи вже про сам вміст послання. І саме ці ствердження помагають нам розгадати таємницю його людського «Я». Бо ось що пише про себе Олесь Бердник в посланні до Папи: «Народжений і вихований у країні, де атеїзм є офіційною доктриною, я прийшов до Христа серед борінь і страждань...». Значиться, без уваги на народження і виховання в атеїстичній країні, Олесь Бердник є віруючою християнською людиною. Він також церковна людина, приналежна до одної із існуючих християнських Церков, коли говорить — «народжений і хрещений у вірі православній», людина свідомо трагічних історичних церковних розділень та розколів, «які терзали Церкву Христа». Та в своєму видінні оновленого людського та людяного Світу, як це побачимо далі при аналізі його альтернативи до минулого і сучасного, всі розділення і розколи — «ілюзорні». Олесь Бердник почуває себе сином єдиної христової церкви. «Я лише, — пише Олесь Бердник, — простий послідовник Учителя, один із синів Христа...». Себе і собі подібних, в яких імені говорить, Олесь Бердник називає не мрійниками-фантастами, але духовними ентузіястами, коли висловлює свою віру в те, що Папа прислухається «до голосу українських духовних ентузіястів», бо ж «до Вас» — Папи Івана Павла II-го — «відкрито багато дружніх сердець і сміливих душ...».

I. Хресний життєвий шлях Олесь Бердника

Хто ж він, оцей Олесь Бердник? Його ім'я широко відоме в Україні, коли він працював актором в українських театрах в сорокових післявоєнних роках; популярним став він у п'ятдесятих роках, коли почав друкувати свої твори. Ось найважливіші дані на шляху його 52-річного життя. Олесь Бердник народився дня 25 листопада 1927 р. в Вавиліві Херсонської області у селянській сім'ї. І зараз же, з дитячих і юнацьких років, поставлена ця українська дитина, як зрештою мільйони українських дітей і юнаків, в конфліктну, психологічну й соціологічну, ситуацію: рідна почва, вікове підґрунтя — українське, християнське. Віруючі православні батьки з хрещенням свого сина передають йому цю духовну спадщину. Та, з другого боку, в країні, де родиться Олесь Бердник, офіційною доктриною є атеїзм, в якому поняття людини діаметрально інше, як те, що його благовістить християнська віра. В атмосфері насильно пропагованого атеїзму проходить виховання Олесь Бердника. «Закон ідеологічного герцю» вдаряв своїми отруйними стрілами в «психосферу» людини, а «закон взаємопожирання, паразитизму, смерті» руйнує цілу «біосферу» планети Землі з людиною включно. Та схарактеризований Олесем Бердником удар у роздвоєній свідомості дозріваючої мислячої людини стане для нас зрозумілим, коли пригадати, що виховання й дозрівання Олесь Бердника проходило в найжорстокіших роках розгулу в Україні московсько-більшевицького режиму. Була це доба масового терору, ув'язнення і зсилок до таборів смерті та, наказаного червоним царем, Сталіном, людиноббивства, якого жертвою згинувло в Україні понад 6 мільйонів людей голодною смертю. Всі ті страхиття залишили глибокий слід в душі молоді людини. Олесь Бердник був приречений вже від свого дитинства жити і виростати в оцій конфліктній психічній ситуації. А втім, вона не потрапила зламати його душі. Він її переміг. Переміг, як сам каже, прийшовши до Христа і «відчувши Його найживішу реальність». Не легким був цей шлях до перемоги. Він проходив «серед борінь і страждань...». Скільки трагізму скривається за оцими двома поняттями — «боріння і страждання», один Бог вість. Це може збагнути тільки той, хто знаходився в подібній конфліктній ситуації.

В часі світової війни 16-літнього юнака, Олесь Бердника, мобілізують у Червону Армію. З закінченням війни він студіює театральне мистецтво в Інституті ім. Івана Франка в Києві і в цих голодних післявоєнних роках, 1945-49, виступав актором на сценах українських театрів.

За вістками, які продісталися до західного світу, в 1949 р. Олесь Бердника ув'язнюють і присуджують на заслання на Далеку Північ і на цілині землі в Казахстані, де він важко працює до 1955 р. Були це роки масового вивозу української молоді з рідної землі і вислання в концентраційні табори праці. В офіційній версії називано цей процес обезкровлення української землі з її автохтонного молодого покоління добровільним зголошенням на працю на т. зв. цілині землях.

Всі ці переживання — страхиття війни, нелюдська рабська праця в карних лагерах, відірвання від рідного ґрунту і рідного українського оточення, психічні знущення і тортури — кидають мислі Олесь Бердника в інший кращий світ, у світ фантазії і мрії, чого висловом є його творча письменницька діяльність, яку він виявляв з поворотом на батьківщину, починаючи з року 1956-го, в якому, між іншим, друкується його твір *Поза часом і простором*. Не диво, отже, що Олесь Бердник зве себе письменником-фантастом, мрійником і футурологом. Психологічно також зрозуміло, що автор безмежно тужить за тим, щоб цей світ його фантазії, мрії, його ясного видіння народився, став дійсністю і замінив існуючий світ злоби, ненависті, взаємопожирання, людиноненависництва, словом — цей існуючий світ «смертного герцю». Ось тут джерело безмежної туги за *Світом життя*, альтернативою до існуючого *світу смерті*. Олесь Бердник шукає за альтернативами, аналізує різні з них і «серед борінь та страждань» знаходить єдину альтернативу. Ця Альтернатива — в Христі, який, за словами Олесь Бердника, є «Архітектором Нового Світу Радості і Любові... найреальнішою Силою Всесвіту, Котрою все «почало бути» і Котрою все тримається...».

Та заки Олесь Бердник дійшов до цієї Альтернативи і ясно її сформулював у Посланні до Папи Івана-Павла II-го, він мусів пройти довгий, майже 20-річний, життєвий шлях шукань. Ставши членом Спілки Письменників України, оприлюднює свої нариси, оповідання, есеї в радянській періодичній пресі. Про шукання за «Новим Світом Радості і Любові» найкраще свідчать заголовки його фантастичних творів й оповідань упродовж років 1956—1964. І так у 1956-му році друкується вже вище згадане оповідання *Поза часом і простором*, в 1957-му р. *Людина без серця*, в 1958-му р. — *За чарівною квіткою*, в цьому ж самому році — *Шляхи титанів*, в 1959-му р. *Привид іде по землі*, в 1960-му році — *Стріла часу*, в 1963-му р. — *Серце всесвіту* і *Сини Світовиди*, в 1964-му

році — *Діти безмежжя...*

Не місце тут зупинятися над змістом цієї літературної творчості Олесь Бердника. Нам впадає в вічі і заставляє до пригадування одне: Олесь Бердник живе в іншому світі і спостерігає в ньому вічні елементи буття, його увагу приковують — «всесвіт», «час», «простір», наша планета — «Земля», «людина». У своїй візії бачить Олесь Бердник чудову гармонійну одність між тими елементами «божого творення», як це точніше викладено в Посланні до Папи. У своїй візії Олесь Бердник глядить за «серцем всесвіту» і «серцем людини», за отим мотором усього творіння і віднаходить його в неосяжному Духовному Бутті, що його називав «батьком і творцем суцього». Та заки Олесь Бердник дійшов до цього ясного ствердження, віднайшовши в бутті всесвіту «Батька і Творця Суцього», сам він пройшов своєрідний шлях переображення своєї мислі. Фантаст, мрійник, футуролог перероджується у філософа. В країні, де офіційною доктриною є атеїзм і діалектичний матеріалізм, думка людини обезкрилена, закута. Тому творча думка Олесь Бердника могла виявлятися тільки в мріях та фантазіях. Та в роках 1971-72, як це бачимо з його біографічних даних, Олесь Бердник виступав з доповідями в різних більших містах України. Його слухачами є студенти і науковці. Улюбленими темами доповідей є філософські проблеми — погляди на Всесвіт, питання потойбічного життя, пов'язане з питанням про феномен людини і її суть. У своїх доповідях Олесь Бердник формулює свої думки стосовно народу, суспільства, цілого людства. Йому не чужі широкі вияви людської творчості в ділянках історії, культури, літератури, аж до містики включно.

Реакція режимних критиків була гостра і негайна, скерована на духовну смерть творчої людини: за забороною дальших поїздок з доповідями слідує звільнення з праці. Зимою 1972-го року справу Олесь Бердника перебирає в свої руки КГБ і починає свої відомі методи «унешкідливлення» й «умертвлення» людини. Під час обшуку в хаті Олесь Бердника в Києві КГБ забирає, як нібито доказ його нелегальної діяльності, його листи до ЦК КПУ, в яких Олесь Бердник протестував проти репресій в Україні та проти злочинів органів КГБ. Разом із тим КГБ конфіскує писальну машину та різні рукописні матеріали Олесь Бердника і працю І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація», до речі, працю, яка була автором передана в формі листакритики відповідним республіканським органам, конкретно — Першому секретареві ЦК КПУ П. Шелестові і Голові Ради Міністрів УРСР В. Щербицькому. Цей лист, в якому Іван Дзюба розоблачує цілу систему російсько-большевицького імперіялізму, відомий у відписах у широких громадських колах в Україні, був за кордоном оприлюднений у В-ві «Сучасність» 1968-го року.

Олесь Бердник протестує у своїх листах до ЦК КПУ проти кагебівських репресій; та переслідування не припинюються. В 1972-го року Олесь Бердника усувають із Спілки Письменників України. Безпосереднім приводом до виключення стався новий роман Олесь Бердника «Зоряний космос»¹ і закиди в «ухилах від обов'язуючого в усіх ділянках мистецької творчості т. зв. соцреалізму. До цих закидів КГБ долучує ще й свій, загально до кожного інакомислячого стосований ярличок, зв'язки з українськими емігрантами...

Усунення зі Спілки Письменників України — рівнозначне з відібранням можливостей праці й заробітку. Людину присуджується на духовну смерть і жебруче животіння. Щоб зламати Олесь Бердника, КГБ погрожує ув'язненням.

Олесь Бердник старається вирватися з цього смертного кола. Про свою нестерпну ситуацію інформує Олесь Бердник офіційних представників російсько-большевицької влади в Україні. Ось як змальовує він своє життя в листі до Першого секретаря ЦК КПУ В. Щербицького дня 18 березня 1977-го року:

«Вже кілька років Ви інформовані про те, в яких умовах я опинився після виключення зі Спілки Письменників: жебрацькі умови існування, неможливість друкуватися, вічне переслідування в боку органів безпеки, обшуки, підслуховування, провокації, грабунки моїх літературних архівів, неможливість творчо проявитися. І, нарешті, наказом Головного Управління по збереженню державних таємниць в друці при Раді Міністрів СРСР ч. 31дсп від 13 серпня 1976 року всі мої книги (навіть дитячі) знищено і вилучено з бібліотек та книготоргівлі. При останньому обшуку в грудні 1976 року КГБ набрав майже весь мій літературний архів — незакінчені повісті, філософські праці, творчі щоденники тощо...». Так змальоване пекло на землі, в якому знайшлася людина, Олесь Бердник. Ідеологи комунізму звать це пекло «раєм»...

Олесь Бердник силкується вирватися з того пекла. Він вірить ще в крихітку сумління людей, що при владі. Та даремна його віра... Ні помочі, ні навіть відповіді на свої письма Олесь Бердник не отримує. «Не зважаючи на мої неодноразові звернення до Вас особисто, — пише Олесь Бердник до

¹ Певно йдеться про роман «Зоряний Корсар».

В. Щербицького, — допомогти розв'язати мій життєвий вузол — я не отримав відповіді і допомоги. Надії на підняття творчого статусу письменника немає, а без цього я не мислю дальшого життя...». З такою самою вірою, що десь у цьому світі повинні б ще жити люди з сумлінням та відчуттям справедливості, зустрівшись з немилосердною мовчанкою на свої письма у владодержителів України, Олесь Бердник звертається до представників західного світу, між ними до Об'єднаних Націй, до Папи, до Президента ЗСА Форда. В листі до Президента Форда змальовує своє положення письменника, автора футурологічних романів і есеїв, пише, між іншим, що «працюючи над проблемами футурології, я дійшов до висновку, що сьогоднішню катастрофічну ситуацію на планеті не можливо перебороти звичайними дипломатичними шляхами...», просить помочі в еміграції і зрікається совітського громадянства. Лист цей писаний дня 9 вересня 1976 року. Але й тут віра Олеся Бердника в сумління людини даремна. Моральні й політичні представники західного світу воліють мовчати на голос горя української людини...

З початком 1977 року Олесь Бердник стає основоположником і членом «Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод» і в такому характері підписує документи Групи та являється як свідок на процесах ув'язнених членів Групи. В такому характері підписує своє, цитоване вже вище, письмо до В. Щербицького, в якому повторює своє рішення емігрувати: «Єдиний вихід для мене, — пише Олесь Бердник, — емігрувати з сім'єю до ЗСА або Канади, звідки мені надійшли запрошення. Там я міг би продовжити працю в сфері футурології».

Не легко приходиться Олесеві Бердникові рішатися на емігрування; любов до Батьківщини — України в нього надто міцна, але він не бачить альтернативи, бо: «Альтернатива еміграції, — пише він, — така: умерти. Я задихаюся в атмосфері безправ'я і злого переслідування. Відверто скажу, що не хотів би жити на чужині, але патріотично чекати арешту чи інших репресій, поневіряючись по чужих кутках з маленькою дитиною, під недрімаючим оком КГБ, — такого моя душа не приймає...».

Олесь Бердник — віруюча людина. Знайшовшись в атмосфері безправ'я, бачачи, що, залишившись в ній, остається одне «умерти», він хапається ще одного засобу, щоб приневолити переслідувачів змінити цю атмосферу. Одна людина, сильна духом, стає на прох із цілою системою! «Така психічна задуха штовхає мене, — каже Олесь Бердник, — до радикального кроку: я починаю голодувати з 21 березня 1977 року аж до смертного кінця, якщо Ви не дасте мені радикальної відповіді. Це не погроза... Це просто природний вихід з лабіринту безправ'я, куди мене загнали апологети сваволі!».

Лист Олеся Бердника до першого секретаря ЦК КПУ В. Щербицького, з якого ми навели ширші відступи, важливий не тільки тим, що в ньому живо змальована пекельна ситуація людини в совітській системі, але й тим, що Олесь Бердник з'являється в ньому не як мрійник-фантаст, але як «Божий батіг», як безстрашний пророк. В битві а безправ'ям, заповідаючи свою голодівку впродовж 40 днів, Олесь Бердник враховує можливість своєї смерті. Та він її не лякається: «У мене, та й Вас, є 40 днів, після яких кожного дня можна чекати тої гості, котра не минає нікого. Я волю в цих умовах піти їй назустріч, оскільки смерть в нашу епоху милосердніша, ніж люди!». Олесь Бердник — віруюча людина. Для нього потойбічне життя — це нова дійсність. Але в отих словах «смерть в нашу епоху милосердніша, ніж люди» — як не можна краще схоплений увесь трагізм сучасного обездуховленого світу. Не від речі відмітити вже на цьому місці ось що: Олесь Бердник заповідає сорокденну голодівку. Чи надхненням для нього не були євангельські оповідання про сорокденні перебування на пустині в пості і на молитві пророка-предтечі Йоана Хрестителя та Христа-Учителя Нового Заповіту, котрого Олесь Бердник віднайшов «серед борінь і страждань...».

Заповідаючи свою голодівку, Олесь Бердник прочував, що йде назустріч гості-смерті. Прочуття не здійснилося. Олесь Бердник вийшов переможцем з цього голодового досвіду. Він дальше живе, страждає і бореться. На Захід продістаються тільки скупі вістки про його долю. Відомо тільки, що Олесь Бердник працює і пише оповідання, есеї, поезії, з яких деякі доходять шляхом самвидавних видань у західний світ і тут друкуються в українській пресі та журналах. З самвидавної творчості Олеся Бердника стали в останньому часі відомі: «Свята Україна (Дума про Рідну Матір)», «Воскресіння Слова — Містерія», яких уривки надруковано в тижневику «Шлях Перемоги» Рік 1979, ч. 6; «Україна Січі Вогняної», що з'явилася в в-ві «Смолоскип» 1977 року. Питання, заторкнені в цьому творі Бердника, як і його «Послання Молодим Українцям» стали предметом обговорення на сторінках українського щоденника «Свобода». (Пор. Володимир Боровський: «Україна Січі Вогняної» «Свобода», 1979, ч. 91). Із поезій Олеся Бердника появилися два розділи з містерії «Закляття», а саме «Флібустьєри ночі» і «Дике поле» — в журналі «Сучасність», 1979, ч. 5.

Свої думки й ідеї, висловлені в названих літературних есеях і поезіях, Олесь Бердник конкретизує в цьому ж самому часі, як член Української Гельсінкської Групи і як член новоствореної «Ініціативної Ради Альтернативної Еволюції» та «Ради Української Духовної Республіки», в обговорюваних тут письмах до Патріярха Йосифа Сліпого та Папи Івана-Павла II-го, які датовані днем 25 листопада 1978 року.

Вся ця творчість і праця, всі заходи в обороні людських прав та справедливості для масово ув'язнених в цьому часі українських патріотів, діячів правозахисного українського руху, відбуваються в країні безправ'я під «недрімаючим, — як каже Олесь Бердник, — оком» органів КГБ, яке посилює свої репресії і переслідування, грозить ув'язненням і проводить обшуки на квартирах, виарештовує чільних членів правозахисного руху, саджає їх до в'язниць і психушок, морально знущується над родинами, в тому числі і малолітніми дітьми ув'язнених і т. д. Людські слова заслабі, щоб змалювати пекельний розгул кагебівських органів. Жертвою цього розгулу паде також Олесь Бердник. З вісток, які дісталися на Захід, довідуємося, що дня 7 березня 1979 року КГБ провело знову одні з багатьох обшуків серед українців у Києві та околиці і, як повідомляє Пресова Служба Закордонного Представництва УГВР, — «З України прийшла вістка, яка підтверджує підозріння західних кореспондентів про те, що на початку березня ц.р. арештовано українського письменника, члена Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод Олесь Бердника».

Згідно повідомлення цієї Пресової Служби Олесь Бердника арештовано на вулиці після того, як він вийшов із будинку Спілки письменників України, дня 6 березня 1979 року і відвезено до слідчого ізолятора КГБ в Києві.

II. Релігійне ВІРУЮ Олеся Бердника

Як уже вище сказано, Олесь Бердник *віруюча християнська людина*. Виникає питання: Які основні елементи складаються на його релігійне вірую? Заздалегідь хочемо відмітити, що відповідь на це питання безпретенсійна. Вона не може бути повною, вичерпною з наскрізь зрозумілих причин. Олесь Бердник відомий нам тільки з тих писань, що оприлюднені в «країні безправ'я», в якій автор не може відкрито і вільно висловлювати свою думку. Щоб взагалі могли писати, автор послуговується символами, фантастичними образами, легендарними та видуманими постатями. Цю мову образів-символів треба б щойно розгадувати, подібно як мову біблійних образів-символів чи мову новозавітної Апокаліпси. Олесь Бердник відомий також із писань, з яких деякі, очевидно не всі, оприлюднені на Заході. В цих писаннях зарис релігійного вірую Олеся Бердника конкретніший, ясний. А втім, не слід забувати, що Олесь Бердник ще жива людина. Ізолятор київського КГБ не потрапить зламати його творчого духа. Олесеві Бердникові щойно п'ятдесят кілька років життя. Тому віримо, що процес його шукання і «переображування», в якому він дійшов до Христа, ще не завершений. Олесь Бердник розсіяв свої мислі-ідеї, в тому числі і релігійні, в різних своїх письмах, поезіях, есеях, посланнях, зверненнях. Треба б їх неначе дрібні мозаїкові камінчики вибирувати, щоб отримати чудову ікону його мислення. Поки що ще передчасно. Зараз, обговорюючи «Відкрите Дружне Послання» до Папи Івана-Павла II-го, спробуємо відтворити релігійне вірую Олеся Бердника на підставі тих думок, які висловлені в Посланні, і хіба тільки принагідно, радше асоціативно, відкликуватися до інших писань Олеся Бердника.

1. Христоцентричність релігійного ВІРУЮ Олеся Бердника

Прочитуючи Послання Олеся Бердника до Папи Івана-Павла II-го, вдаряє в вічі факт, що Христос знаходиться в осередку мислення Олеся Бердника. Христос визначає його свідомість, його дію, його погляд на світ і на людину. Не йдеться тут про те, щоб дошукуватися в Посланні систематичного богословського завершеного викладу Христології. Олесь Бердник не богослов, а релігійний мислитель. Але релігійне світозріння Олеся Бердника не якесь абстрактне, безвидне. Свої коріння воно має в християнстві і з нього виводиться. Олесь Бердник — це чітко християнський мислитель. Христос, основоположник християнства, це *наріжний камінь* в релігійному вірую Олеся Бердника.

Вже перші слова Послання свідчать про це: «...я прийшов до Христа серед борінь і страждань, відчувши Його *найживішу реальність*». Попереджуюча згадка про народження і виховання в країні, «де атеїзм є офіційною доктриною» підкреслюють ще міцніше, як важливим і рішальним у житті Олеся Бердника був його прихід до Христа, завершений відчуттям Його реальності.

Олесь Бердник не з'ясовує ближче шляху, яким він дійшов до Христа. Він тільки вказує, на якому ґрунті проходив цей шлях та в якій атмосфері він ріс і виховувався. Ґрунт і атмосфера були визначені доктриною атеїзму, яка, в намаганні знищити кожен релігій і релігійну свідомість в людині, не вагається навіть заперечити історичну постать Христа. Тому зрозуміло, чому віднайдення Христа, прихід до Нього, за словами Олеся Бердника, про ходило «серед борінь і страждань». Вислід цього шукання, всупереч офіційній доктрині, це Христос — «найживіша реальність».

Цим означенням дав Олесь Бердник найповніший образ Христа. Христос у мисленні Олеся Бердника найживіша реальність у всіх вимірах своєї сутності — Божої, космічної, людської, історичної, аж до містичної включно. В єдиності і винятковості Христа в цілому бутті і творенні ґрунтується ствердження Олеся Бердника, висловлене поетичними словами, про те, що Христос став для нього «Полум'ям Водієм душі», «стрілою духу». Прозаїчно говорячи, Христос визначає ціле душевне життя і мислі Олеся Бердника, які летять у майбуття і дають проєкцію нового світу. Звідсіль Христос є для нього «суттю життя», а коли йдеться про новий світ, куди скеровані мислі — «стріла духу», то ніхто інший, як саме цей Христос, джерело і надхнення цих мислей, є будівником — «архітектором божого світу радості і любові». Отут, колись мрійлива, фантастична думка Олеся Бердника про інший кращий світ перетворюється у віру, що такий світ можливий та що він настане. Мрія-фантазія не шукає і не спирається на твердій основі, віра оснований на Христі, на чомусь стійкому, неминущому, могутньому, а не на немірній мислі людського творіння. Сила і

переконливість викладеної в Посланні альтернативи до всього сучасного з його ідеологіями, доктринами, системами тощо, альтернативи конкретної і, при умові духовного переображення людини, можливої до здійснення, повторяємо — ця сила альтернативи коріниться якраз у тому, що вона спирається не на мілких доктринах псевдореформаторів і псевдопророків, але на Христі і на несхитній вірі в нього.

2. Образ Христа в Посланні Олесь Бердника

Якщо для Олесь Бердника Христос є суттю його персонального життя, то напрошується питання, ким є Христос в його мисленні і наскільки образ Христа, переданий в Посланні прецизними, хоч ближче не уточнюваними поняттями й окресленнями, є конформний з тим образом Христа, що його передають нам християнські богослови, біблісти, історики, еклезіологи, моралісти й учительство Христової Церкви. Інакше, коротко говорячи, чи образ Христа у Бердника є образом, що його нам дає християнська віра?

Не йдеться тут ні про повноту образу, ні навіть про прецизність богословського вислову. Олесь Бердник не богослов, а письменник, при цьому віруюча людина. Йдеться тільки про основні зариси образу Христа в Олесь Бердника. Хто ж він, Христос, як Його мислить Олесь Бердник?

Христос — це насамперед найреальніша сила всесвіту, «Котрою «все почало бути» і котрою все тримається...».

Вичувається в такому формулюванні виразний вплив українського релігійного мислителя Григорія Сковороди, для якого також, згідно з тезою «Бог є у всіх речах», божеське начало являлося, як основна реальна і далі діюча сила. Не від речі згадати, що й у Василя Барки, найвидатнішого сучасного поета, можна знайти аналогії і до Сковороди, і до Олесь Бердника. Упродовж кількох віків всі вони втрюх неначе перекликаються між собою. Цей феномен релігійного характеру інтересний тим, що на ньому наявно видиться, як великий вплив на українську духовну свідомість має аж посьогодні Григорій Сковорода, релігійний мислитель, філософ, поет, письменник, містик.

Правда, оте «найреальніша сила всесвіту», як відгук на сквородине «Бог в у всіх речах», може дати привід до, на нашу думку, необоснованої інтерпретації в сенсі пантеїзму та його рівних пізніших відмін, бо в цих релігійно-філософських концепціях затрачується реальна різниця між трансцендентним Божим Буттям, творчим Началом всього «видимого і невидимого», з одного боку, і твором — всесвітом — з другого. Правда також, що релігійне мислення Олесь Бердника виходить з первонаочального принципу, отієї відвічної сили, і доходить до всесвіту і до людини. Тому й тут може бути привід для різних інтерпретацій по лінії модерної теософічної школи. Коли додати до того, що Олесь Бердник уважав Христа Сина Божого «водієм душі», «суттю життя» — розуміється свого персонального життя, коли додати, що шлях, яким Олесь Бердник віднайшов Христа, визначений як почуттєвий, а не розумовий — раціональний, не можна б дивуватися, якщо у формулюваннях Олесь Бердника будуть дошукуватися теософічних елементів чи елементів модерністських учень.

Та всупереч цьому вважаємо, що такими інтерпретаціями і стараннями вкласти мислення Олесь Бердника в якісь окреслені філософські чи псевдорелігійні системи ми справляли б кривду Олесеві Бердникові. Непорозуміння випливає з того, що на мислителів, поетів, письменників, зокрема українських релігійних мислителів, не можна глядіти і їхньої творчості розцінювати з позиції західної філософії і західної релігійної духовности навіть тоді, коли прийняти, що всі філософські і релігійні течії Заходу відомі цим мислителям та тут то там помічати деякий вплив на їхню творчу думку. Українські мислителі, в цьому числі і Олесь Бердник, є перш усього повністю оригінальними мислителями.

Всі вони діти тієї духовности, яка родилася в процесі довгих століть, зокрема в християнській епісоді биття українського народу. На українській духовності віддзеркалювалися філософські течії старинної грецької філософії, зокрема Платона, які запліднювали перших християнських філософів т. зв. гностичної школи. В дальшому, на цілому християнському Сході, починаючи з IV-го століття філософсько-релігійну думку формулювали Отці Церкви, між ними такі як Григорій Нісейський і Максим Ісповідник. Характеристичним для східного християнського мислення це його одність і цілісність, або один і цілий образ усього видимого і невидимого. В цьому мисленні немає поділу на різноякі образи, одні, що творяться на підставі раціональної філософії, інші, що постають у висліді Божого об'явлення, ще інші, які утворюються у висліді містичних переживань. Безпосереднє видіння одноцілого образу Буття, споглядання на нього і внутрішнє переживання його —

прикметні для цього мислення і в його висліді для самої релігійної духовності. І ще одна характеристична риса цього рідного українського мислення: воно позначене сильними впливами Священнописання, бо ж саме в цьому записана найреальніше духовна сила, Боже Слово.

Не входячи в дріб'язгову аналіз східнохристиянського мислення й абстрагуючи від різних шляхів і процесів, які проходили оба християнські світи, Захід і Схід, не вказуючи на те, де вони відрізнялися, де зустрічалися, де доповнювалися, одне можна сказати: східнохристиянське мислення давало завжди перевагу образу Божества і світу, твореному всіма силами людського духовного «Я», розумом, серцем, інтуїцією, відчуттям, включно до містичного переживання. Це мислення, сперте на обох заповітах Священнописання, *христоцентричне*, тому й новітні богослови говорять про христологічну теологію християнського Сходу. Воно водночас, якщо йдеться про людину в новозавітній християнській епосі, дає інший образ новородженої і переображеної людини, звідкіль бере початок нова галузь християнської науки т. зв. християнська антропологія; воно також харизматичне, наскільки старається відкрити у всесвіті і людині наявність і дію духовного персонального принципу в Божому Бутті, Духа Святого, й існування Його дарувань-харизмів і харизматичного діяння людини в цій же епосі. Т.зв. богозріння — «теорія» — духовне видіння — це найосновніша риса цього мислення: у Триєдиному Божому Бутті і через його афірмацію можемо щойно розуміти начало, біг, переображування і кінець всесвіту; в ньому обоснована поява у світі людини й людства. У всьому творінні унагляднюється несказанна Божа Мудрість-Софія і невичерпна любов Триєдиного Творця до творіння, воплочена в Христі-Чоловіколюбці.

Вказуючи на ці характеристичні риси релігійного мислення, бажаємо тільки підкреслити, що зайво було б шукати в Олеся Бердника, в приводу такого чи такого, ближче не окресленого вислову, якихось елементів пантеїстичних чи модерністських учень. Це раз підкреслюємо: Олень Бердник це дитина української землі й українського народу, так багатого своєю рідною християнською духовістю. Релігійне мислення Олеся Бердника — це цінний овоч цієї духовості.

3. Христос — Творець-Пантократор

Олень Бердник самий уточнює, як він розуміє «найреальнішу силу всесвіту», Христа. Це трансцендентна, позасвітня сила, «котрею „все почало бути“ і котрою все тримається». Слова — „все почало бути“ взяті в лапки, тобто йдеться тут про цитування тексту. Легко розгадати, що Олень Бердник проказує цей текст із Святого Письма Нового Заповіту, де в т. зв. Пролозі св. Йоана читаємо: «В началі було Слово, і Слово було в Бога, і Слово було Бог. Воно було споконвіку в Бога. Все через нього сталося, і без нього ніщо не сталося, що постало» (Йоан 1,1–4). Цю думку про відвічне Творче Начало, реально різне від усього, що має свій початок, бо почало бути, сформулювала пізніше Церква в т. зв. Нікейсько-Царгородському Символі віри аналогічними словами — «І в єдиного Господа Ісуса Христа, Сина Божого Єдинородного...», що через нього все сталося».

Це наскрізь християнське вірую, сперте на Священнописанні, на Об'явленні, на традиційному вченні Христової Церкви. Це пряме заперечення пантеїзму та всіх його відмін.

Христос, «найреальніша сила всесвіту», «котрею все тримається». Цим ствердженням відкидає Олень Бердник інтерпретацію всесвіту в сенсі природної, не Богом-Творцем об'явленої релігії і її т. зв. дійстичних систем, які, перейнявши теоретичні елементи старинної грецької школи стоїків, оформилися в новітньому часі як різні філософсько-релігійні течії — натуралізму, раціоналізму, антропоцентризму і природнього містицизму. Всі ті течії — це пряме заперечення об'явленої релігії і християнського вірую.

Образ Христа у Бердника — це образ пантократора, як його зображує іконографія східної Церкви і вміщує в центральних місцях храмів. Це постать Христа-Вседержителя, якого зір проникає всесвіт, якого голова знаходиться в хрестовидному німбі з написом О ОН, який у лівій руці тримає розгорнену книгу Євангелії, найчастіше з написом альфа і омега, а праву руку підносить догори, навчаючи і благословляючи усе творіння. Образ Христа Пантократора-Вседержителя, оцієї сили, як каже Олень Бердник, «котрею все тримається» — це іконописне зображення, основане на багатьох висловах Святого Письма. Найважливіші з них Ізход 3,14: «І промовив Бог до Мойсея — „Я той, хто є“ (євр. ягве, грецьке о он). Апокаліпса 1,8: «я альфа і омега, початок і кінець...», хто єсть і хто був і хто приходить, вседержитель». II Кор. 6, 18: «я буду вам отцем, ви ж будете мені синами та дочками — каже господь вседержитель».

Що саме такий образ Христа-Вседержителя має на увазі Олень Бердник, свідчать про те такі його слова Послання, як «саме тепер пора людству звернутися... до Учителя Нового Заповіту...

Учитель Єдиний простягає руки благовісні до дітей своїх, волюючи, щоб вони прозріли від сліпоти безумства... Я лише простий послідовник Учителя, один із синів Христа... навіщо з'явився в цей кривавий світ Учитель... людина, котра несе образ і подобу найвищого, — не маріонетка і раб космічного диктатора, а син Духу-Батька і Творця суцього... Такий прорив буде здійснено там, де... збережено Ім'я, Заповіт і образ Учителя Нового Світу... і тепер слід повернутися до першосуті Нового Заповіту...» і т. п. (Підкреслення наші).

4. Христос — Богочоловік

Не чужою для Олесь Бердника є правда Об'явлення про «зшестья з небес» Єдинородного Сина Божого, Божого Слова, і Його воплощення із земної Матері. Воплощення, завдяки якого на арені спасенної історії людства з'являється історична постать, Ісус Христос, зіграв осередню роллю в мисленні Олесь Бердника та в його задумі оновлення всього світу, людства і людини. Тільки так можна розуміти заклик Олесь Бердника до Папи: «Ви, Владико, покликані утвердити *Центральність Сина Людського — Сина Божого* в духоеволюції Всесвіту...». Утвердження центральності Христа-Богочоловіка таке важливе для Олесь Бердника, що він бачить у ньому перелім у свідомості людства, подібне до того, що сталося зі свідомістю з відкриттям Коперника, співвітчизника Папи: «Як Ваш співвітчизник Коперник поставив у центр свідомості людства Полум'яне Світило, котре віками змушували кружляти довкола *темної планети*, так і Ви, Владико, покликані утвердити *Центральність...*». А що воплощення здійснилося через земне родження Божого Сина Марією, земною Матір'ю Христа-Богочоловіка, Олесь Бердник присвячує жінкам-матерям цілий розділ та обосновує їхнє посланництво в теперішньому світі на тому, що «... народила Божественного Учителя Земля матір найпрекрасніша жінка планети». І звеличуючи Матір, додав: «І кожного мудреця чи злочинця теж народжує Матір і вже тим самим стає свята святих, бо крізь її лоно здійснюється Божя воля нового творення». Задивлений в образ Божої Матері, Олесь Бердник разом із своїми однодумцями сугерує одну із конкретних ініціатив, за здійснення якої міг би виступити перед світом теперішній Папа Іван-Павло II-ий: «Ми пропонуємо скликати Форум Матері і Дитини — форум Божої Матері (підкреслення наше)... Ми пропонуємо провести цей Форум у Вифлеємі, там, де у світ з'явилося Боже Дитя».

5. Христос — Творець нової епохи

У християнському вірую Христос — це Бог, Син Божий, Одна Із Осіб Пресвятої Трійці, воплощене Боже Слово, Богочоловік, Учитель Нового Заповіту. І всі ті істини знаходимо в образі Христа, що його змальовує Олесь Бердник. Та є щось нове в цьому образі, чи радше не нове, але в християнській свідомості замало наголошене. І саме на це «призабуття» у християнській свідомості, на односторонність образу Христа в ній, звертає увагу Олесь Бердник. «Так сталося, що з вірою в Христа, з релігією зв'язано (в основному) поняття про морально-етичну суть Людини. Тому авторитет релігії і не є всеохопний, що вона обмежилась мізерним аспектом життя і еволюції».

І тому Олесь Бердник звертається до Папи з проханням, щоб «вивести Його полум'яний Образ (значиться Обрав Христа) із архаїчної ритуальності у живе творення Нового Світу». Як треба розуміти поняття «архаїчна ритуальність», можна тільки здогадуватися на підставі поетичних висловів і символічних образів, якими Олесь Бердник старається передати свої мислі про суть Христа. Це правда, що Христос — це Учитель Нового Заповіту, але Він не такий, як інші релігійні учителі. Христос «єдиний Учитель». Він Всеохопний Учитель, такий, що не обмежується тільки до однієї сфери життя людини, її морально-етичної суті. Це важливе ствердження Олесь Бердника, бо цим відмежовує він себе від тих, які заперечують божество Христа, але цінують його, як учителя морально-етичних засад, якими повинна керуватися людина в своєму житті. Важливе це ствердження ще й тому, що в новітньому часі зарисувалися тенденції прит'ямарити повний образ Христа. Користуючися модним поняттям «відмітологізовування» і затираючи різницю між мітом і містерією, такі тенденції ведуть до заперечення основоположних правд Христової віри і до агностицизму, в крайньому випадку — до атеїзму. Олесь Бердник вірить у Христа-Богочоловіка; тому Христос живе і діє. Хоч Христос в учителем, та Він не є звичайним вихователем «слухняних і смирних діток для Царства Божого»... Можливо, це саме має на увазі Олесь Бердник, коли говорить про «архаїчну ритуальність» образу Христа. Бо Христос це «Вогняний Вождь Божого Творення і Божої битви з хаосом, з прадавнім драконом мороку...». Христос відкриває нову епоху в спасенній історії людства. І не тільки людства, але цілого Божого твору. Христос — надхненник

цієї нової епохи, Він також жива і діюча сила в ній. Христова Церква, на думку Олесея Бердника, «покликана і здатна» довести до свідомости і «утвердити в серці мільйонів вірних Христових душ» оцей повний образ Христа і тим самим «відкрити Епоху Христа — Епоху Нового Творення».

III. Всесвіт у видінні Олесь Бердника

У попередньому розділі вказано на те, що Олесь Бердник бачить у Христі «найреальнішу силу Всесвіту», Творця і Вседержителя-Пантократора, якщо мова про генезу всесвіту, та «Архітектора Нового Світу Радости й Любови», якщо мова про посланництво людини, яка за словами Олесь Бердника, «може й повинна очолити Нове Творення...». Щоб підкреслити важливість і можливість цього посланництва, Олесь Бердник змальовує в поетичних образах панораму всесвіту: Земля, «Планета, ніби корабель, захоплений ураганом, повисає над прірвою загибелі»; земля «темна планета», Сонце «Полум'яне Світило, котре віками змушували кружляти довкола темної планети...»; у всесвіті — десятки планет... Якраз ці поетичні образи, символи, персоніфікації і різні поняття, зачерпнені з багатьох ділянок людських знань, великою мірою ускладнюють відтворення ясного образу Всесвіту в Посланні Олесь Бердника. Для ілюстрації багатства вислову нехай послужить наступна термінологія: Сфера Життя, Дух Єдиний, огненне відродження духу, сфера духовності, духоеволюція Всесвіту, Боже Творення, Божа Битва в Хаосом, Дракон Мороку, Епоха Христа, Епоха Нового Творення, Зоряні Знаки Епохи, земне інферно, Преображення, Воскресіння, чудоподібний смолоскип Преображення, Володар Мороку, Преображення Світу, побудова нового Космосу, ветхе творення, Сестра Життя, елементи Буття, трансформація буття, психосфера, єдиний критерій Буття, ланки Буття, біосфера, Природа — виконавець Творящого Духу, гармонізація світу, життєва тканина Землі, Дух Людства, Дух Єдності, Дух Любови, елементи Єдності і Преображення, трансформація Землі, меч Немезиди, серце людства, вантаж Атланта, ветхі капіталістичні структури, скарби народного духу, золотий телець, «безумна» частина Людства, Птахи Духу, Світ Правди, нові Божі Сили, нива Буття, забобонні покрови, барвисті скельця древніх вітражів богостраха, Птах Душі, безмірний Божий Простір, Цикль Вогняного Відродження Землі, Першосуть Нового Заповіту, новий рівень свідомості і буття, Божа Воля, агресивний чоловічий полюс, Ера Єдності та Любови, примат духовності, примат Духу, космічна хвороба біосфери, дух Сатани, зрадливий архангел, Ядро розпаду Першосубстанції, елементи Біосфери, закон Сатани, «нерушимий закон космосу», Сила Христа, цілющий дощ, пустеля Землі, страждаюча плоть, пригнічений Дух Життя, сатанинське інферно, вражений світовий організм, Древо Радости, еволюційний потік Духу, теократія, Духократія, Боже Творення Нового Світу, інші світи — світи Божої Багатомірності, Дух Божий, Заповіт Духу, Божа сила стала спочивати, Космічний Талант, Голос Духу, імператив Закону і примусу, Єдиний Вождь — Суть Життя, Новий Космос...

1. Всесвіт — твір Божих рук, обдарований диханням життя

Метою Послання Олесь Бердника до Папи, як це ясно бачимо з висловлених у Посланні думок, не було питання космогонічного характеру, отже, питання про виникнення всесвіту. Олесь Бердник бачить всесвіт як реально існуючий феномен, аналізує в окремому розділі його «космоісторичну ситуацію», шукає рятунку для нього і дає проєкції — альтернативи цього рятунку. Та все ж таки, на підставі розсіяних поетичних образів і висказів у Посланні, можна накреслити головні риси образу Всесвіту в Олесь Бердника. Всесвіт-Космос з його планетами, між ними сонцем і землею, а його можливими світами, не виник без Творчого Начала, самочинно, як співгра ближче неозначених космічних сил. Олесь Бердник дає рішучу відсіч матеріалістичній концепції світу. Знаменні тут слова Олесь Бердника: «Лише ідучи за голосом Божественного Учителя, можна здійснити Заповіт Духу, котрий отримала Людина після того, як Божа Сила стала спочивати». Божа сила — це позасвітне Творче Начало. Всесвіт — це твір Божої Сили. Свою думку про позасвітню Божу Силу зачерпує Олесь Бердник із перших глав Книги Буття Старого Завіту, в яких говориться про спотворення світу і людини. «На початку сотворив Бог небо й землю (1,1)... а дух Божий ширяв над водами (1,2), «...і сотворив Бог людину на свій образ, на Божий образ сотворив її...» (1,27), «...Бог закінчив сьомого дня своє діло, що його творив був, і спочив сьомого дня від усього свого діла, що творив був. І благословив Бог сьомий день і освятив його. Таке було походження неба і землі, коли сотворено їх» (2,2–4). І хоч ця позасвітня Божа Сила, завершуючи акт сотворення світу благословенням та освяченням, «стала спочивати», якщо йдеться про її творчий акт, то вона й далі існує. В сотворенні людина отримала «Заповіт Духу», за словами Олесь Бердника, або «дихання життя», як про це записано в Книзі Буття (2,7). Сотворена «на образ і подобу Божу» та обдарована духовними дарами життя людина виростила «глибинні духовні

скарби» серед народів світу та надіється на «...прорив нових Божих Сил на Ниву Буття»; треба допомогти «тим силам народитися і Божа сила освятить це починання» — (підкреслення наше).

2. Космогонічні елементи в Посланні Олесь Бердника

Хоч в образі всесвіту Олесь Бердника виразно домінує християнське вчення про виникнення всесвіту, то мимо цього в цьому образі незаперечні впливи різних релігій світу, мітів і переказів», старинних літератур і філософських систем. Космогонія — це в загальному наука про створення, зглядно виникнення феномену, якому ім'я всесвіт. Питання, які стосуються пояснення цього образу, його складових елементів, простору, часу, і існуючих в ньому природних законів, це предмет філософії природи — космології. Для дослідників усієї творчості Олесь Бердника, його фантастичних, утопічних, футурологічних, аж до філософічно-релігійних образів, не є нічим дивним, що в образі всесвіту Олесь Бердника можна віднайти всі ці різні елементи.

Є в цьому образі елементи філософського розуміння всесвіту-космосу, як прегарного гармонійного Цілого, (звідтіля і грецька назва всесвіту космос), образу, вирізьбленого старинними грецькими філософами. Є в цьому образі елементи, які домінували в культурах Сходу, які попередили геленістичну добу. До них слід зарахувати зображення про виникнення всесвіту з ближче неозначеного хаосу, з діяння в ньому двох принципів світла і темряви, з переходу початкової гармонійної і радісної стадії всесвіту крізь всесвітню катастрофу у стадію занепаду й розкладу, в якій іде змаг за збереження здорових «елементів буття». До речі, такі образи, віддзеркалені в старинних релігіях і мітах, слідні також у старозавітній і новозавітній біблійній космогонії.

Можна б в такому чи такому вислові Олесь Бердника шукати джерела в рівних релігіях, мітах і поезії, та, на нашу думку, образ всесвіту в Олесь Бердника виявляє таки найбільше біблійних християнських рис.

3. Еволюція всесвіту

Образ всесвіту в Олесь Бердника — образ динамічний. Всесвіт, як твір Божої позасвітньої Сили, твір Божих рук, обдарований такими незлічними дарами, які дозволяють йому проходити процес звершування, росту, еволюції. До цих дарів належить «нерушимий закон космосу», що його треба оновити в майбутньому і поставити понад «законом Сатани». Та попри цей природний космічний закон діє у всесвіті ще інший надприродний принцип у «безмірному Божому просторі», в якому Природа являється «пластичним виконавцем творящого духу». Йдеться, отже, про Духа Божого, Третю Особу Троїчного Божого Буття. І хоч Олесь Бердник не висловлюється про цього «Духа» за поміччю стислих богословських понять, то в усіх описів діяння цього надприродного духовного принципу у всесвіті можна прийти до заключення, що мова тут про Духа Святого; це «Творящий Дух», а природа — це виконавець Його волі. Це — «Дух Єдиний», що «наповнює все», отже, увесь всесвіт, усі світи як свідчення «Божої багатовимірності», планету-землю і все на цій планеті. Це той самий Дух, до якого звертається християнська людина в молитві Східної Церкви «Царю Небесний, ...що всюди еси і все наповняєш...».

Слова Олесь Бердника — «Дух Єдиний наповняє все» — це неначе вільне цитування Кн. Прем. 1,7: «Дух бо Господній наповнює всесвіт» та Кн. Прем. 12,1: «Бо Твій Дух нетлінний у всьому»...

В святих книгах Старого Заповіту зустрічаємо багато місць, де говориться про Духа, чи точніше про Духа Божого, Духа Господнього, хоч із цих висловів не можна робити висновку, що мова про персональну трансцендентну особу в Божому Троїчному бутті. Інтерпретація Духа Божого в сенсі Божої Сили у творенні світу і керуванні ним є наскрізь обоснованою. Цією у світлі Нового Заповіту, зокрема у світлі евангелій та послань ап. Павла старозавітні біблійні тексти про Духа Божого дозволяють робити висновки, що мова в них про персональне трансцендентне ество. Таким є християнське розуміння. Воно віддзеркалене дуже виразно в наступному формулюванні Олесь Бердника: «Дух Єдиний наповнює все, і Учитель Єдиний простягає Руки Благовісні до дітей Своїх...». На одному рівні ставить Олесь Бердник Духа Єдиного з Учителем Єдиним і з дітьми. Учитель — Христос і діти Христа — люди, це персональні істоти. Такою ж персональною істотою, на рівні з ними, є цей Дух Єдиний, який існує і діє у всесвіті згідно із своєю духовною природою. Додає Олесь Бердник, що Дух Єдиний та Учитель Єдиний воліють, отже, як особові ества бажають, щоб особові істоти, діти-люди, «прозріли від сліпоти безумства». І в цьому вислові,

як у багатьох інших, Олеся Бердника, можна вичути вплив Святого Письма, ось хоч би порівняти його зі словами пророка Ісаї: «Стуманійте, остовпійте, осліпніть і будьте сліпими... Бо Господь вилив дух задубіння, він замкнув ваші очі, він закрив вам голови...» (Іс. 29, 9-10). Можна б продовжувати аналіз різних висловів Олеся Бердника про Духа і конфронтувати ці вислови із відповідними місцями Святого Письма, якого вплив незаперечний. Вистачить, однак, відмітити такі основні лінії мислення Олеся Бердника:

а) Всесвіт знаходиться в постійній еволюції, на що вказують такі вислови, як «духоеволюція всесвіту», «еволюційний потік Духу». «пригнічений Дух життя»;

б) відновлення всесвіту в дальшому процесі еволюції можливе, коли у всесвіті, зокрема на земній планеті, повернеться «примат Духу» і признається його «водійство» у всіх сферах людського життя. В цей спосіб пічнеться новий цикл «вогненного відродження Духу»

в) еволюційна гармонізація світу наступить тоді, коли у світі вітатиме Дух Божий, Дух Христовий, що є Духом Єдності, Духом Любови. «Треба повірити Голосу Духу», пише Олесь Бердник, бо «лише йдучи за голосом Божественного Учителя, можна здійснити Заповіт Духу, котрий отримала людина після того, як Божа Сила стала опочивати»;

г) духоеволюція всесвіту, якої здійснювання покладено в руки людини, доведе до поразки «духу людства у його спробі утвердити своє криваве, абсурдне буття, як правомірну модель, всупереч велінню Духу Єдності». Якщо в духоеволюції світу виявиться «водійство Духу у всіх сферах Божого Творення Нового Світу», тоді це доведе до «Духократії» у світі, рівнозначної із часом «радості і свободи», бо «імператив Закону і примусу повністю згнатьбив себе і дискредитував»;

д) в еволюційному процесі Олесь Бердник протиставить Духократію старобіблійній Теократії, яка, без уваги на закінчення старобіблійної епохи з приходом Христа, живе ще сьогодні в Христовій Церкві.

Загально характеризуючи мислення Олеся Бердника стосовно всесвіту, що знаходиться в постійному еволюційному леті, можна образowo сказати: *На всесвіті Олеся Бердника вирізьблена печать Христа, що переображує, і Духа Святого, що все виповнює, удухотворює й оновлює*. При обговоренні еволюційного образу всесвіту в мисленні Олеся Бердника напрошується ще одне питання, яке тут тільки маргінесово заторкуємо. В Західному світі відомі твори французького мислителя Теяра де Шардена. Домінуюча західна теологічна школа, склонна до раціоналістичного мислення, з різних причин не присвятила більшої уваги цьому мислителю. Можливо, причина в тому, що Теяр де Шарден, як і Олесь Бердник — це мислителі-харизматики. Інструментарієм харизматиків є безпосередні образи-видіння, а не розумування. Такі мислителі в інституціоналізованих релігійних системах — не популярні, інколи і не бажані. Сила мислителів-харизматиків виявляється щойно у своїй повноті тоді, коли інституція переживає кризу, потрясення, а ще міцніше тоді, коли інституція здавлена, присуджена на мовчанку, або спотворена.

В Теяра де Шардена знаходимо безліч думок і образів, які зустрічаємо і в Олеся Бердника. Теяр де Шарден говорить про «Пісню Всесвіту», про «справжнє убожествення Всесвіту». Він признається до того, що свої мислі творить під впливом Святого Письма, зокрема ап. Павла і єв. Йоана: «В началі не було холоду і темряви» — пише Теяр де Шарден. «Був огонь... Начальний і персональний, реальна Мета Єдності, тисяча разів краща і гідна бажання, ніж руїнна фузія, уявлювана будь-яким пантеїзмом».

Основна візія всесвіту в Теяра де Шардена — це сполучення Христа із всесвітом: «Воплочення є оновленням, реставрацією всіх Сил і Потуг Всесвіту. Христос є інструментом, Центром, Метою всього Творіння». Як близьке воно до мислі Олеся Бердника: «Центральність Сина Людського-Сина Божого в духоеволюції Всесвіту». Оба мислителі — Теяр де Шарден і Олесь Бердник користуються навіть тією самою термінологією, як «біосфера» тощо. Оба присвячують багато уваги питанням «свідомости», її оновленню. Оба говорять про Парузію Христа, яка не лежить десь у неосяжному майбутньому, але яка вже є, хоч не усвідомлена, і яку треба здійснювати в серці людини.

Коли додати до того ще й те, що «Преображення» в Олеся Бердника і «Трансфігурація» в Теяра де Шардена зіграють основну роль в еволюційному образі всесвіту, тоді оправдано можна питати: йдеться тут про вплив, а чи тільки про випадкове споріднення в мислях між двома християнськими харизматиками? Про вплив Теяра де Шардена на Олеся Бердника можна б говорити, якщо б було певним, що твори Шардена були відомі в Радянському Союзі. Цієї певності немає. Що більше, твори Шардена знаходяться там «на індексі»... Можливо й тому з кол українських літераторів і літературних критиків в 60-их роках доходили голоси до західного світу з

проханням, щоб перекладати та опубліковувати важливіші твори Шардена у вільній пресі. З того можна б робити висновок, що децю продісталось в оригіналі чи перекладах також до Радянського Союзу. Отже, можливість впливу не виключена, але певності немає. Певним, однак, є, що між обома письменниками, Шарденом і Бердником, існує споріднення в мислях про всесвіт. Це споріднення випливає з одної духовної почви, християнської віри, ще конкретніше, з відчуття найживішої реальності Христа у всесвіті, як це прегарно формулює Олесь Бердник. Спільне в обох те, що Христос — це альфа й омега в образі всесвіту, як це формулює Теяр де Шарден. Спільне в обох — харизматична візія всесвіту-космосу. Та до цієї візії дійшли оба мислителі-харизматики різними шляхами. Теяр де Шарден — дитина західного християнського світу, західної культури й західної духовності. До цього він геолог-палентолог. З надрів землі він піднімається до свого харизматичного образу всесвіту, з низин на висоти... Олесь Бердник — дитина української землі, його мислі родяться із східної християнської духовності, пронизаної первнями багатотисячолітньої української культури. Олесь Бердник зі своєї природи письменник, утопіст, містик. Він зразу задивлений в Найвище, Неосяжне. Він бачить Преображення на горі Тавор і цей образ Преображення кидає на дійсний світ, на планету-землю і на людину. З гори Тавор Олесь Бердник сходить на низини, та образ Переображення його не покидає. Його молитва — палке бажання, щоб «на землі було так, як в небі».

4. Руїнний елемент в еволюції всесвіту

Дух Єдиний, що наповнює все, і Христос, Учитель Єдиний, що благовістить і переображує, це Божі особові принципи в еволюції всесвіту в видінні Олесь Бердника. Та окрім цих творчих принципів існує другий, який руйнує всі елементи буття і спричинює, що земля перетворюється в «земне інферно» і знаходиться в катастрофічній ситуації. Олесь Бердник називає цю руйну силу «Хаосом», «Драконом Мороку», «Володарем Мороку», «космічним диктатором», «Духом Сатани», «зрадливим архангелом». Це ніщо інше, як персоніфікація зла у всесвіті. Образи, якими послуговується Олесь Бердник, відомі в усіх східних великих релігіях, в релігійних мітах і народних переказах. Ідея двох діючих принципів у всесвіті характеристична також для старогрецької філософської мислі. Релігійно-філософське мислення в біблійній старозавітній, як і в новозавітній християнській епохах, побудоване на дуалістичній космологічній концепції, при чому з цілого ходу думок Олесь Бердника наглядним є, що його космологічний дуалізм християнський, поміркований: Всесвіт — це арена боротьби між світлом і темрявою. Христос — це «Вогняний Вождь Божого Творення і Божої Битви з Хаосом, з прадавнім Драконом Мороку». Космологічні поняття Хаосу, Дракона і образів, на прадавніх мітах сперті, уявлення про боротьбу між правдивим єдиним Богом і Драконом, які зустрічаємо особливо в пророчих книгах Старого Завіту (пор. Іс. 14, 29, де мова про «летючого дракона» і Дан. 14, 23, де мова про боротьбу пророка з драконом Бела), персоніфікація зла в постаті «зрадливого архангела» чи «сатани». ніяк не говорять про рівновартий Божому принципіві другий принцип. В цих космологічних поняттях і образах відображується правда про підпорядкування всіх природних, в тому числі і деструктивних, сил всемогучому Божому принципіві у всесвіті. Під впливом цих старобіблійних понять і образів та ще сильніше під впливом апокаліптичних образів стоїть без сумніву Олесь Бердник. Вистачить навести: «І настала війна на небі: Михаїл і ангели його воювали проти дракона, і дракон воював та й ангели його... І повержено дракона великого, змія стародавнього, званого дияволом і сатаною, що вводить вселенну, повержено на землю...» (Откр. 12, 7–9), або — «і схопив дракона, змія стародревнього, який є диявол і сатана...» (Откр. 20, 2).

Боротьба а драконом стала також улюбленим мотивом в християнській іконографії, про що в Східній Церкві свідчать різні зображення архангела Михаїла та Юрія-Переможця. В образівій мові Олесь Бердника — це Христос, Вогняний Вождь тієї Божої Битви з «прадавнім Драконом Мороку», як це висловлюється в пророчих словах псалмопівець (Пс. 91, 13): «На гада і змія будеш наступати, розтопчеш лева і дракона».

IV. Земля і Людина

Змалювавши образ всесвіту в цілому, Олесь Бердник зосереджує свою увагу на земній планеті і на людині, що на ній живе.

У зв'язку з тим він аналізує у своєму Посланні до Папи теперішню світову ситуацію в усіх її аспектах в основному розділі Послання під заголовком «Космоісторична ситуація». З аналізу світової ситуації виводить Олесь Бердник свої пропозиції, т. зв. альтернативи. «Прочитайте наш аналіз світової ситуації, наші пропозиції — пише Олесь до Папи — і прийміть дружнє рішення — рішення первоієрарха церкви Христа».

Вже у введенні до Послання Олесь Бердник накреслює основні лінії цієї ситуації: Вона — катастрофічна, бо:

а) «Планета... повисає над прірвою загибелі...»,

б) «...збожеволіло більшість лідерів держав та партій, громадячи в арсеналах руйнівну потугу, що її досить для знищення десятків планет...»,

в) «...нікчемні ідеологічні амбіції ставляться вище, ніж доля Сфери Життя...».

Вже з тих кількох тверджень Олеся Бердника легко прийти до висновку, в чому Олесь Бердник бачить корінь лиха, що загрожує катастрофічною загибеллю землі і людини: це ідеологічні амбіції, яким найцінніший скарб, який маємо на землі, ціла широка скаля життя є байдужі. Відповідальні за таку ситуацію є державні та партійні лідери, які для перемоги своїх ідеологій громадять руйнівну для життя потугу; психічний стан цих лідерів Олесь Бердник окреслює, як божевілья.

Олесь Бердник шукає за можливістю, як рятувати землю і людину, як «змінити катастрофічну ситуацію Планети і відкрити «Епоху Христа Епоху Нового Творення». Вихідною основою це застанова, рефлексія і переосмислення, це знайти відповідь на питання: «Хто ми і куди йдемо».

Це вічне питання, яке, як каже Олесь Бердник, «хвилювало древніх гностиків, Отців Церкви, мудреців усіх епох». З питанням «Хто ми?», отже, хто таке людина, і яке її призначення — посланництво на земній планеті — «куди йдемо?», Олесь Бердник тісно пов'язує друге важливе питання: «Навіщо з'явився в цей кривавий світ Учитель?».

Якщо історія земної планети, її космоісторичний біг, характеризуваній образно як «Божа Битва з Хаосом, з прадавнім Драконом Мороку», призвели до того, що земля перетворилася в «земне інферно», а людина у «вічного в'язня землі», то абсурдним було б помислити, що Учитель — Христос прийшов у світ тільки на те, щоб «вплести своє Прекрасне Серце» в цю ганебну історію.

Появу Христа у світі бачить Олесь Бердник в іншому світі. Христос поставив ясні знаки своєї появи у світі, знаки, які мають також визначувати посланництво людини — «куди йдемо?». Ці знаки євангельські. Одним із них — «Преображення», другим — «Воскресення». Обі ці події, засвідчені Євангелієм, є чимсь більше, чим доказами Божества Христа. Своїм «полум'яним подвигом» Христос «утвердив їх для світу»... «Утвердження для світу» треба розуміти не як одноразовий феномен, що його треба подивляти і висловлювати своє емоційне захоплення словами апостола Петра: «Господи, добре нам тут бути» (Мт. 17, 4). Преображення для світу треба розуміти в сенсі заклик Х Христа до учнів: «І приступивши Ісус, доторку вен їх і сказав: встаньте і не бійтеся» (Мт 17,7). Показавши трьом апостолам своє Преображення, Христос дає своїм послідовникам доручення приступити до дії переображування світу. І тому Олесь Бердник, відповідаючи на питання, чому з'явився Христос у цьому світі і яке посланництво людини, говорить — «Преображення стукає в серця людей», щоб вони встали і не боялися, щоб рушилися «до рятівної дії». А тимчасом люди «сплять або захлинаються в кривавій калюжі».

На вічне питання про те, хто таке людина, яке її посланництво, а далі на питання, чому з'явився Христос у цьому світі, Олесь Бердник не шукає відповіді в древніх гностиків, чи в Отцях Церкви, чи в рівних філософічних школах з їхніми мудрецьями. Мислення і відповіді Олеся Бердника є визначені Новим Заповітом, бо «Новий Заповіт дає однозначну відповідь шукачам Правди».

1. Хто покликаний до рятівної дії?

Якщо Новий Заповіт, в якому засвідчені Преображення і Воскресення, дав однозначну відповідь на хвилюючі питання, пов'язані з космоісторичною ситуацією земної планети, тоді

відповідь на те, хто покликаний до рятівної дії земної планети шляхом переображення, логічно проста. На думку Олесь Бердника, це основне завдання, покликання, посланництво Церкви. Вона ж в установою Нового Заповіту, їй дано цей скарб для зберігання, розгорнення, збагачення й доведення до відома всього світу, вона покликана на основі Нового Заповіту навчати і благовістити. Вона, Церква, найперше, як каже Олесь Бердник, «повинна стати *чудоподібним смолоскипом Преображення*». Це прегарне окреслення Церкви в Олесь Бердника: «Чудоподібний смолоскип Преображення». Церква повинна стати для світу і для цілого людства чимсь подібним до Христа, переображеного на горі Тавор, світлом для світу, щоб люди, задивлені в неї, не лякалися, діяли і переображували світ...

Образ церкви-преображення, Церкви, сповненої духовною і світлою динамікою, вкорінений в душі Олесь Бердника. Якщо Церква у світі не усвідомить того, що вона повинна стати і бути церквою Преображення. Олесь Бердник мусів би прийти до висновку, що Церква «повністю відійшла від Нового Заповіту і стала служити Володареві Мороку». Хоч як гіркі ці слова, але скільки в них заохоти до відповідної дії для тих, яким Христос дав доручення «право правити слово Його «істини» (молитва з Літургії Йоана Золотоустого).

Та Христова Церква — це не якийсь абстракт. Церква — це установа, яку творять живі люди. Тому в посланництві Церкви вміщується посланництво кожної християнської людини. Олесь Бердник відкидає концепцію-мислення, яке спостерігається інколи в охрещених людей, мовляв, «рішення знаходиться в руках Бога і від нас нічого не залежить». Різкими словами осуджує Олесь Бердник такий підхід і людей, що так мислять: «Такий підхід до лиця лише духовним сліпцям, боягузам і шахраям». пише він, бо «Христос не вихователь слухняних і смирних дітей для Царства Божого, а вогняний Вождь Божого Творення...», як це підкреслив він на вступі Послання. Цими словами Олесь Бердник ніяк не осуджує довір'я до Творця-Бога, він лише перестерігав перед надмірною надією, пасивізмом, квієтизмом і байдужістю, в яких полоні знайшлася сучасна людина.

З посланництвом Церкви, установи, складеної з живих людей, безпосередньо в'яжеться посланництво людини. Насувається питання, який образ людини просвічує Олесеві Бердникові. Хто вона? Хто ми?

Насамперед, людина в теперішній епосі спасенної історії не сміє бути «в'язнем землі». До неї ж сказав Господь, благословляючи її, «...наповняйте землю і оволодівайте нею» (Бит. 1, 28). Людина також не «раб космічного диктатора» і не «маріонетка» — вказує, з одного боку, на онтологічну суть людини, з другого ж боку, змальовує соціологічну ситуацію, в яку насильно зіпхнули людину божевільні ідеологічні системи, присуджуючи їй на екзистенцію в'язня, раба і маріонетки. Ідеологічні системи, очолені божевільними державними і партійними лідерами, які неначе апокаліптична потвора — «космічний диктатор», оволодівають світом, вбили духовне «Я» людини, ограбили її з її душі.

Не диво тому, що «ветхе творення, в якому ми живемо, спаплюжене, здеградоване, і агонізує разом із втомленою Сестрою життя», як каже Олесь Бердник, неначе переповідаючи слова апостола Павла: «Бо знаємо, що все створіння разом понині стогне і разом страждає...» (Рим. 8,22).

2. Антропологія Олесь Бердника

Питання «Хто таке людина?» — це предмет антропології. В залежності від філософічної чи релігійної системи, з позиції яких досліджується це питання, виводяться відповіді на нього. Визбираючи розсіяні в Посланні до Папи думки Олесь Бердника стосовно людини, не важко прийти до висновку, що образ людини у нього зачерпнений із св. Письма. Слідні на ньому особливо антропологічні елементи, характеристичні в письмах апостола Павла і євангелиста Йоана.

Олесь Бердник, з'ясувавши, ким людина не є, спирає свою концепцію посланництва людини в переображенні світу *на суті людини*, на тому, *ким вона справді є*. Суть людини в тому, що вона несе на собі «Образ і Подобу Божу». Це виразний відклик до Книги Биття (гл. 1,26): «Сотворім людину на наш образ і нашу подобу».

І далі, пише Олесь Бердник, — «Людина ...Син Духу-Батька і Творця Сушого. По праву спадкоємців ми можемо і зобов'язані *взяти на себе* місію Преображення Світу і побудови Нового Космосу бо «нижче творення, як говорив апостол Павло, стогне разом з нами, очікуючи визволення...».

Олесь Бердник виразно покликується на апостола Павла, в посланнях якого багато говориться про Боже синівство, Боже дитинство, спадкоємство дітей Божих. Одне місце з послання апостола Павла до Римлян цитуємо повністю, щоб зілюструвати вплив цього апостола на мислення

Олеся Бердника: «Усі бо ті, що їх водить Дух Божий, вони — сини Божі. Бо ви не прийняли дух рабства, щоб знову підлягати боязні, але прийняли Дух Усиновлення, яким кличемо: «Авва! Отче!» Сам цей Дух свідчить разом із нашим духом, що ми — діти Божі; а коли діти, то й співспадкоємці Христа, якщо ми страждаємо разом із ним, щоб разом з ним і прославитися. Гадаю бо, що страждання нинішнього часу негідні майбутньої слави, яка має нам з'явитися. Бо створіння очікує нетерпляче виявлення синів Божих. Створіння було підпорядковане суєті не добровільно, а через того, хто його підкорив, у надії, що й саме створіння визволиться від рабства тління, на свободу слави дітей Божих. Бо знаємо, що все створіння разом нині стогне і разом страждає у тяжких муках» (Рим. 8,14–22).

Поняття Божого дитинства, синівства, спадкоємства з відкликами до Преображення і Воскресення визначають духовну думку українського християнства. Свідчать про те наші літургичні молитви, наприклад, слова «спаси, Боже, людей Твоїх і благослови насліддя твоє» (Літ. Й. Золотоустого). Свідчать про те також древні пам'ятники української літератури, де, наприклад, в кількох словах схоплена прегарно суть християнської людини: «І будь, — пише анонімний автор Ізборника 1073 р., — дитиною Євангелія, сином Воскресення, наслідником-спадкоємцем майбутнього віку».

З християнського антропологічного розуміння людини, як індивідуальної істоти, Олесь Бердник проектує образ цілого людства, що мало б створити «Божу сім'ю», «Братерство Духовних Націй», «Спілку Об'єднаних Народів». В цій Божій сім'ї українська нація, як суверенна держава в формі «Української Духовної Республіки», відродилася б у виді «Святої України». Тільки на базі християнського розуміння людини можна дійти до гармонізації світу, до його об'єднання, до єдності всього людства, а людина, обдарована «космічним таланом», може й обов'язана взяти на себе це достойне посланництво переображування сучасного світу.

Таке незвичайне наголошення ролі й вартості людини у світі Олесем Бердником ніяк не дає приводу інтерпретації його мислення в сенсі скрайнього нехристиянського антропоцентризму, якого дітьми являються в модерному світі всякі ліберально-гуманістичні ідеології. Олесь Бердник виразно відсепарує себе від них, відкидаючи ідею і практику гасла «все для людини». Такі погляди в оцінці Бердника «безвідповідальні та наївні», бо вони виходять з концепції, що «природа є безмежне поле для експлуатації та споживання», а «перспективи гармонізації світу на таких засадах відсутні і ніколи не з'являться». Антропоцентризм Олесь Бердника наскрізь християнський; він вміщується в його христоцентричному світозрінню. Вартість і сутність людини визначається її гармонійним пов'язанням з Христом, Богочоловіком, Учителем Нового Заповіту.

Якщо наша земна планета разом із людиною і цілим людством знайшлася сьогодні в катастрофічно загрозливій ситуації, над берегом загибелі, то причину цього бачить Олесь Бердник в тому, що «місце і призначення людини в космосі не збагнуто і майже ніхто про це не думає» (Підкреслення наше).

V. До основних джерел світозріння Олесь Бердника

В кількох попередніх розділах ми старалися вникнути в релігійне вірую Олесь Бердника, його образ всесвіту, землі і людини, шукаючи за джерелами, з яких випливає його філософсько-релігійне мислення. До найважливіших із цих джерел треба зарахувати Святе Письмо обох Заповітів, до якого Олесь Бердник часто відкликається, майже точно цитуючи або вільно переповідаючи біблійні тексти. Вважаємо це незвичайним феноменом, бо йдеться про людину, яка виростала і виховувалася в системі й атмосфері обов'язуючого атеїзму, та мимо цього знайшла шлях до Христа. Тому не від речі буде, ще більше вглибитися в світозріння Олесь Бердника та вкласти його у більш проглядну систему, шукаючи за основним конкретним джерелом у Священнописанні, яке різьбило його образ світу.

Причитуючи ціле Послання Олесь Бердника, не важко прийти до висновку, що мислення Олесь Бердника — це неначе відбитка релігійного мислення апостола Павла. Основні риси цього мислення наступні:

а) *відчуття нової екзистенції в Христі*. Свою нову екзистенцію віднайшов апостол Павло через своє навернення, стаючись іншою, новою людиною. «Живу вже не я, а живе в мені Христос» (Гал. 2,20), каже ап. Павло. Як же живо нагадують ці слова Бердникове «...я прийшов до Христа... Він став для мене *суттю життя*!»

Апостол Павло на різних місцях своїх послань говорить про «ветху» людину і «нову людину», про «ветхе творіння» і «нове творіння». «...Бо ви скинули а себе ветху людину з її ділами й одягнулися в нову, що відновлюється до досконалого спізнання, відповідно до образу свого Творця...» (Кол. 3,9); «Тому, коли хтось у Христі, той нове створіння. Ветхе минуло, настало нове» (2 Кор. 5, 17).

І Бердник говорить про «ветхе творення», яке «агонізує», «нижче творення — стогне». І Бердник говорить про «страждаючу плоть», про «пригнічений Дух Життя», які треба переобразити в «нове небо і нову землю»;

б) елементи хреста — терпіння в християнській екзистенції. Хрест-терпіння, по думці ап. Павла, лікує, рятує, удуховлює, усиновлює, словом — переображує людину і закінчується у воскресенні так, що оба елементи християнської екзистенції — терпіння і воскресення є нерозлучні. Ці самі риси визначають мислення О. Бердника, бо він дійшов до Христа «серед борінь і страждань» і рятунок світу бачить в «Преображенні і Воскресенні»;

в) *есхатологічність в християнській екзистенції*. Характеристичною рисою християнської екзистенції ап. Павла є її есхатологічність, при чому цю есхатологічність треба розуміти так, що вона вже тепер почалася. «Ось *тепер* день сприятливий, ось *тепер* день спасення» (Кор. 6, 2), «тепер бо ближче нам спасення» (Рим. 13,11). Елементи «теперішности», отого грецького поняття «нин» — «νῦν» в есхатологічності християнської екзистенції є чимсь сутнім для неї. Очевидно, ця екзистенція ще не завершена, вона початкова, але не статична, а динамічна, «нам бо треба боротися проти правителів цього світу (еону) темряви» (Еф. 6,12). Тому ап. Павло закликав: «І не вподібнюйтеся до цього світу (еону), але *переобразуйтеся оновленням вашого ума*» (Рим. 12,2), «...написано ж на науку нам, що дійшли до повноти віків (еонів)» (1 Кор. 10, 11).

В концепції есхатологічної християнської екзистенції елементи «теперішности» і «кінцевого завершення» — «повноти», є елементи переображування в віках — еонах, є скаля цілого нап- ... (*відсутній рядок*)

...няття по шляху переображування між тим, що є, що вже людині даровано, і тим, що наступить, бо ж «ми прийняли не дух світу, а Духа, що від Бога, щоб знали, що ним дароване під Бога...» (1 Кор. 2, 12).

Олесь Бердник говорить, що «багато віруючих радо ждуть таких апокаліптичних подій (в розумінні катастроф і світових катаклізмів, — о. ІГ.), бо вони нібито будуть підтвердженням «прадавніх пророкувань», але водночас, маючи на увазі заповіджений при кінці віків прихід Христа, відмежує себе від такого наївного розуміння апокаліптичності: «Не чекати пасивно, — пише він, — Приходу Царства Христового, а творити його подвигом *кожного дня*», не очікувати приходу Христа, бо «Він давно прийшов»... Як в апостола Павла, так само в Бердника, есхатологічний характер справді християнської екзистенції здійснюється в тому, що основний есхатологічний елемент, яким є Другий Прихід Христа, Парузія, вже почався *тепер, у сучасності, в теперішньому віці*. Нав'язуючи до слів Господньої молитви і переставляючи її слова з «Нехай

буде воля Твоя як на небі, так і на землі» на «Хай і на Землі буде так, як на небі», Олесь Бердник вказує на те, що людина обдарована «космічним таланом», покликана змінити ситуацію землі, відкрити «Епоху Нового Творення», і перейти «на новий рішень свідомості і буття». Вимога так зрозумілої і есхатологічно визначеної християнської екзистенції не є чимсь неосяжним, не є «утопією», вона є тепер «необхідністю сучасності». Щоб досягти такого рівня свідомості, отже, іншої, нової екзистенції, конечно переображуватися в сенсі вже наведеного Павлового «переображуйтеся оновленням вашого ума». Не тільки подібність, але тотожність в мисленні Бердника і ап. Павла є очевидні.

1. Містичність і пневматичність християнської екзистенції

г) Екзистенція в Христі веде безпосередньо до містичного переживання Христа. Йдеться тут про тісне сполучення з живим Христом через те, що людина переображується з тіла тваринного у тіло духовне, як каже апостол Павло — «сіється тіло тваринне, а постає тіло духовне... І так, як ми носили образ земного, так носитимем і образ небесного. Так само й воскресення мертвих: сіється в тлінні, а встає у нетлінні» (1 Кор. 16, 42–49).

Містичне переживання єдності з Христом, якого натяки зустрічаємо вже в східнохристиянського письменника Орігена з першої половини 3-го століття, пояснюване в пізніших віках і коментоване Отцями Східної Церкви Василієм Великим і Григорієм Нанзіанзенським у т. зв. Філокалії, збірниках про аскетично-містичне християнське життя, незвичайно характеристичне для східнохристиянського мислення. Основне його джерело — це містика Христа в письмах апостола Павла.

Довкола містичного переживання Христа витворювалися рівні теорії і практики, зокрема в монашому житті, як наприклад, на горі Афон; доходило до спотворень і спорів, але саме питання єдності а Христом і переживання тієї єдності, завжди було живим у східнохристиянській мислі і побожності. Оживив його на Сході Григорій Палама, контрверсійний християнський письменник початку 14-го століття. Своім ученням про т. зв. Таворське світло, відновлюючи думки Симеона Нового Богослова (X–XI ст.) про безпосереднє Боже видіння у Таворському світлі, він угрунтував містичне переживання Христа. При цьому, щоправда, заступав з богословського боку хибний погляд про реальну різницю між Божою суттю і Божою «дією». Та справа не в тому. Без уваги на дискутоване ще й сьогодні питання про «Таворське світло», справа в тому, що ядром його є подія Преображення, як ЗНАК космічного значення в сенсі динамічного нового Божого творення. В цьому розумінні містичне переживання Христа в ап. Павла, тісно в'яжеться з поняттям Преображення. Видатний український церковний письменник Паїсій Величковський (XVIII ст.), оборонець древніх традицій Святих Отців Східної Церкви в українському християнстві, переклав грецькі збірники — «Філокалія», які були перевидані п.н. «Добротолубіє», і яких аскетично-містичні елементи мали великий вплив на формування релігійної мислі в Україні. В цих збірниках розкривався перед людиною новий світ краси і любови, радості, правди, світ, створений Преображенням.

Видіння «Нового Космосу», «Нового Світу», «Нового Неба і Нової Землі» (Откр. 21, 1), світу краси, любови, радості, утворене Преображенням і Воскресенням, має своїм основним джерелом проткнуте містикою Христа мислення апостола Павла. Чи і наскільки на це видіння мала вплив «Філокалія» — «Добротолубіє», можна тільки здогадуватися. Одне можна в певності сказати: для Олеса Бердника, подібно, як і для апостола Павла, есхатологія в розумінні її тривання від пункту «тепер» до кінцевого пункту «повноти завершення» є невід'ємною складовою частиною в концепції людини, всесвіту і Христової Церкви на одній із планет всесвіту;

г) *всеохопність преображення творіння.* Хоч апостол Павло накреслює образ нової екзистенції людини в Христі так, що можна б говорити про своєрідну антропоцентричність в його релігійному мисленні, то разом із тим він вбудовує весь процес переображування людини в загальний процес переображування цілого Божого твору. Не тільки людина, але все творіння бере участь у цьому процесі. Дослідники релігійної мислі апостола Павла звать цей аспект «космологічним» світозрінням, яке найвиразніше описане в листах апостола Павла до Колосян і до Ефесян. Увесь всеохопний процес переображування закінчується т. зв. «оглавленням», якого суть в об'єднанні всього — «щоб, коли настане повнота часів..., об'єднати все в Христі...» — і переданні всього Богові-Отцеві — «Потім кінець, коли то він передасть царство Богові й Отцеві, коли знищить всяке начальство і всяку владу і силу...» (1 Кор. 15, 24–28). Всеохопність переображення цілої природи, цілого космосу разом із людиною, належить до складових елементів

східнохристиянської, в тому числі й української духовості. Риси всеохопності віддзеркалюються в українській народно-церковній творчості, ось хоч би в українських колядах, в яких співається про спасення всього людства (Бог предвічний), про оновлення всієї природи (Бог природу), всієї тварі, тощо.

Ціле Послання Олеся Бердника з його аналізою космоісторичної ситуації, шуканням за рятунком для світу і всього людства, з різними пропозиціями — альтернативами та, особливо, з наголошенням процесу переображування, пройняте ідеєю всеохопності. Мислення апостола Павла відбило свою нестерту печать на світозрінні Олеся Бердника. Це, зрештою, виявляється в назві письма до Папи Йоана-Павла II-го. Він зве своє звернення дружнім посланням.

VI. Олесь Бердник про конкретну ситуацію

З'ясування мислення і світозріння Олесь Бердника, як вище, помагає нам зрозуміти його аналізу теперішньої світової ситуації і критику різних спроб її змінити. Олесь Бердник відмічує, що ще зберігаються у світі, мимо його катастрофічної ситуації, «елементи буття», які можна б рятувати, але шляхи, які «обрано світом», тобто відповідальними правлячими колами, які не розуміють, що таке людина і яке її призначення, не можуть довести до мети, до здорової трансформації всіх елементів буття. У людській свідомості відсутній «єдиний критерій Буття», єдина і спільна всім оцінка всіх ділянок життя людини і природи.

Недостає єдиної, спільної оцінки самого буття, яку дає тільки християнське світозріння.

В своїй критиці різних спроб чи альтернатив, які пропагується в теперішньому світі, Олесь Бердник не обмежується тільки до однієї системи, конкретно до панівної системи в його рідній країні. Така критика була б психологічно зрозуміла, бо впливала б із патріотичного почування автора. Та патріотизм Олесь Бердника ширший. Його любов до своєї рідної землі, святої України, впливає із всеобіймаючої християнської любови, вільної від духа ненависти, роздору і вбивства. Тому його критика всеохопна і стосується всіх систем у світі, бо теперішнє покоління людства успадкувало якраз цього руйнівного духа, а ціле людство знайшлося в полоні кошмару мілітаризації. Що більше, людство боготворить — апотеозує цей кошмар з усіма його атрибутами. Кошмар мілітаризації виявляє себе в двох площинах: матеріальній, якої ознаками є термоядерна зброя і промені смерті, та духовній, яку Олесь Бердник образково окреслює, як «бомба лютости, розбрату і зла».

Свідомість людини, психосфера, як її навиває Олесь Бердник, інакше, найважливіше в людині, її духовне Я, душа — зранені. Це основна трагедія сучасного світу. До розтрошуючої критики цього феномену зайво що-небудь додавати.

Другим феноменом світової ситуації, що його критично проаналізовує Олесь Бердник, це пропаганда «співіснування», якої творцями і мистцями, як це всім відомо, є московський центр. Нищівну оцінку дає Олесь Бердник цьому феноменові, характеризуючи його як вичікування «моменту для пожирання супротивника».

Треба бути вдячним Олесеві Бердникові за таку чітку і щирю оцінку, бо є у світі, навіть серед людей доброї волі, багато незрячих, які знайшлися в полоні кошмару «співіснування «коєг'зистенції»...

У своїй аналізі сучасної ситуації Олесь Бердник йде ще дальше. Не тільки психосфера людини зранена. Нищівного удару завдається усьому, що звемо життям на нашій земній планеті, цілій природі, яка неспроможна вже розвиватися згідно з волею Творця і дарованим їй ним «диханням життя». Це ніщо інше, як екологічний розгром Біосфери», супроводжений енергетичною вакханалією, виснаженням, а в соціально-економічній ситуації людства зубожінням і смертю мільйонів людей». Рівновага у цілій біосфері на земній планеті захитана. Кожна неупереджена людина це констатує. Та, як каже Олесь Бердник, є безліч «духовно незрілих людей», які залюбки говорять про прогрес, а розуміють його як «споживання, насолоду, комфорт»...

Є, очевидно, в світі вчені та політики, які бачать цю загрозову ситуацію у зв'язку з розгромом біосфери на земній планеті. Вони висувують різні альтернативи, «як штучна їда, роззброєння, контроль над озброєнням, контроль над народженням, захист «середовища», переселення до інших світів, які аж до занудження барабанять пісню про «сяюче майбуття» шляхом соціальних, революційних та еволюційних метаморфоз. Все те, назване Олесем Бердником, діється на наших очах. Коли ж Олесь Бердник говорить, беручи в лапки, про «сяюче майбуття», то, ясно, кого він має на гадці. Кошмаром цього «сяючого майбуття» вчені і політики стараються осліпити весь нарід у країні, де живе Олесь Бердник. Чи можна дивуватися тому, що Олесь Бердник усіх того роду «вчених і політиків» та їхні мізерні альтернативи називає «безвідповідальними» та «наївними», позбавленими «перспективи гармонізації світу», тобто перспективи повернення рівноваги у психосфері та біосфері світу.

З такої песимістичної оцінки світової ситуації Олесеві Бердникові ввижається апокаліптичний образ всебічної, тотальної катастрофи: геологічні катаклізми доводять до розпаду «тканини землі», інакше — біосфери землі; міжнародні конфлікти з застосуванням термоядерної зброї, у намаганні накинути людству свій модель абсурдного буття, завдають смертельного удару приземному духові людства. Образ грядущої катастрофи, змальований Олесем Бердником, живо нагадує апокаліптичні події з Откровення Йоана Богослова з тією рівницею, що Йоан Богослов наприкінці своїх пророчих видінь бачить переображений, воскреслий космос, «нове небо і нову

землю», а Олесь Бердник караючий і мстивий меч мітичної грецької богині Немезиди...

Якщо б таким образом світу мало бути кінцеве видіння Олесь Бердника, можна б було говорити про філософський песимізм Шопенгауєрівського чи Ніцшеанського виду в мисленні Олесь Бердника. Та він йому чужий. Олесь Бердник закликає до діяння в душі любови, єдності і Преображення. Правда, він не покладає надії на «сучасних вождів» людства, на існуючі «держави і партії», в чиїх руках велетенська потуга матеріальних, технічних і психологічних засобів. Олесь Бердник повністю розчарований соціалістичними ідеями, в атмосфері яких виростали цілі генерації «під прапорами волелюбних і революційних» гасел. Замість побудувати світ «краси й любови», всі ті структури «нагромадили страхітливу піраміду трупів та черепів людей, крик і прокляття яких линуть до Неба». Таку нищівну оцінку дає Олесь Бердник державним структурам, де будується «порочний і злочинний» соціалізм, нездатний до Преображення. Олесь Бердник, що виростав в умовах такої державної системи, живий свідок цієї нездатности. Він, один а ініціаторів, що старалися вказати на злочинність цих структур, з гіркістю стверджує, що всі ініціативи в цьому напрямі «викликали удари і репресії», яких жертвою був він сам.

Та паралельно до нищівної критики державних систем, т. зв. соціалістичного світу, Олесь Бердник не щадить гострої критичної оцінки стосовно старих капіталістичних структур з їхніми демократичними устроєвими системами Заходу і Сходу. І в них не бачить Олесь Бердник «тенденцій до відродження». Вони пронизані духом «наживи і конкуренції, злочинности та цинізму». Вони «бездушні», їхнім богом є «золотий телець», якому поклоняються...

VII. Церква — Чудоподібний смолокип Преображення світу

«На світі є лише одна проявлена сила, котра покликана і здатна утвердити в серці мільйонів вірних Христові душ альтернативні ідеї та рішення, спроможні змінити катастрофічну ситуацію Планети і відкрити Епоху Христа — Епоху Нового Творення. Ця сила — Ваша Церква, Владико!» — Такими словами звертається Олесь Бердник до Папи Йоана-Павла II-го у своєму дружньому Посланні.

Проаналізувавши різні альтернативи, висувані і пропаговані у світі в мету трансформації буття, Олесь Бердник приходиться до висновку, що всі вони безсилі, безвідповідальні та наївні. Серед «сучасних вождів» світу він не знаходить ні одної постаті, що була б «здатна взяти на себе вантаж Атланта»... Та Олесь Бердник не зневірюється і далі шукає. Перед його духовними очима з'являється постать, що оглаблює цю силу, здатна взяти на себе цей вантаж. Цю силу віднаходить Олесь Бердник у Христовій Церкві, а постать — в особі її Глави, Папи Йоана-Павла II-го. Чому саме у ньому? Харизматична людина, якою вважаємо Олесь Бердника, міцніше, як будь-хто інший, безпосередньо відчуває і переживає імпондерабельність деяких подій всесвітнього виміру.

До них зараховує Олесь Бердник обрання Кароля Войтили, краківського архієпископа, на «престол Першоієрарха Церкви». Імпондерабельність обрання в тому, що її не легко важити і міряти раціональними категоріями. Імпондерабельність, якщо дивитися на неї очима віруючої людини, оповита своєю містичністю, таємничістю. Бо ж обрано на Престол апостола Петра Кароля Войтилу, архієпископа Кракова, людину зі слов'янського світу, сина польського народу, дитину польського католицизму, що досі в очах католицького римського центру вважається специфічним, по суті нерозгаданим феноменом на периферії Католицької Церкви. Говорячи про «периферійність», ніяк не маємо наміру знецінювати сам феномен польського католицизму, якого животворча сила впродовж віків аж по сьогодні для кожної неупередженої людини наявна. Периферійністю окреслюємо тільки погляди т. зв. чистокровних католиків, в яких уяві Церква — це «сублімована», щоб покористуватися поняттям Фройда, від народних культурних надбань, традицій і національної духовності установка. Тому й трактовано весь слов'янський світ, включно в українським народом, як периферійне й експериментальне поле. А тимчасом людина з цього світу ненадійно стає Першоієрархом Христової Церкви. Із світу, де панівною доктриною є атеїзм. Пана Йоан-Павло II-ий і Олесь Бердник, оба вони жили в цьому світі, страждали і боролися в ньому. Вони сини двох народів з подібною історичною і сучасною долею. Чи й вони рідні собі у мислях і харизматичних видіннях? Як би воно не було, для Олесь Бердника обрання людини із спільного світу на Першоієрарха Церкви, це «зоряний знак». Олесь Бердник, задивлений у небо, спостерігає «Зоряні Знаки Епохи». Чи не нагадує він нам євангельських мудреців зі Сходу, які запитували Ірода: «Де є народжений цар юдейський? Бо ми виділи звізду його на сході, і прийшли поклонитися йому» (Мт. 2, 2).

В шуканні і розгадуванні знаків знову ж виявляється елемент східнохристиянського мислення Олесь Бердника, в якому знаки, символи, зіграють важливу роль. Вони, знаки, щоправда, зовнішні і видимі, та вказують на щось таїнственне, духовне. Ціле Святе Письмо, від книги Буття крізь пророчі і новозавітні книги, які потоком вливаються в море Апокаліпси, пронизані знаками-символами. Олесь Бердник уважає їх, між ними й обрання Йоана-Павла II-го, не випадковими, але свідченням «про вирішальний час Землі» і «про останні можливості, які не вертаються», щоб докорінно змінити сучасну катастрофічну ситуацію нашої планети і людства. І тут у цілій ширині виникає посланництво Церкви, оглавленої її Першоієрархом. Олесь Бердник не глорифікує самої церковної установи. Він не приховує і не затирає тіней її минулого і сучасного. Він бачить усі її немочі: «Історичні розділення і роздори», які нею «терзали». Він бачить у ній «марновірство і владолубство». Олесь Бердник одверто говорить про те, що Церква не потрапила стати всеохопним релігійним авторитетом, звужуючи своє посланництво до проповіді про морально-етичне життя людини й обмежуючися цим єдиним «мізерним аспектом» життя, виховуючи людей «на слухняних і смирних діток Царства Божого», не потрапивши розкрити цілісну суть людини. Церква опинилася в «самоізоляції» від світу, відгороджуючи себе від «безмірного Божого простору», бо не скинула а себе «ветхого чоловіка з його діяннями» (Кол. 3,9) і не зодягнулася «в нового, що відновляється в пізнанні по образу того, що його створив: де нема ні елина, ні юдея, ..варвара і скита, раба і свобідного, а все й у всьому Христос» (Кол. 3,10–11). Можливо, що ці слова апостола Павла мав на увазі Олесь Бердник, коли говорить про «скинення заплених, забобонних покровів», «розбиття скельця древніх вітражів богостраха» чи про служителів Церкви, які, «проповідуючи Новий

Заповіт, жили і діяли *так*, як інші люди, душі котрих поглинуті потребами фізіології та прагматизму».

Якщо замислитися над тими всіма тінями в історичному бутті Церкви, що їх змальовує Олесь Бердник, та які, на його думку, безумовно хвилюють Пана Йоана-Павла II-го, треба сказати, що в своїй критичній оцінці Олесь Бердник не самотній. Його оцінку підтверджує перебіг останнього Ватиканського Собору і всі соборові та післясоборові документи. Вони дають найкраще свідчення про намагання Церкви вирватися з історичної самоізоляції і статися духотворним чинником оновлення і переображення.

Глибоко віруюча церковна людина, Олесь Бердник, старається злагодити свою критичну оцінку минулого і сучасного Церкви, вказуючи на зовнішні причини, на ворогів Нового Заповіту, які всебічно і хитро підходили до здійснення сатанинського плану — «спотворити суть Місії Христа». Олесь Бердник визнає, що їм це «дуже й дуже вдалося». Вдалося, по-перше, тому, що церковні служителі не зрозуміли свого служіння в Церкві. Вони, щоправда, проповідували Христову Благовість, але самі не були пронизані її суттю; жили не *харизмою*, даною їм у їхньому покликанні до служіння, але «так, як інші люди». Харизма в Церкві знайшлася в полоні земних потреб, диктованих фізіологією і прагматизмом; **ХАРИЗМУ ПРИДАВЛЕНО**. Вдалося, по-друге, і це найосновніше, тому, що панівним у відповідальних за Божу інституцію церковних керівників стало не *харизматичне*, і *прагматичне мислення і діяння*, таке саме, як у всіх земних установах. Харизматичні церковні служителі, яких Церкві ніколи не бракувало і які засвідчували упродовж історії Боже встановлення і посланництво Церкви, часто ставали невігдними, а інколи й в'язнями цього прагматичного мислення. Парадоксально може звучати думка, що харизматиків, містиків, юродивих Христа ради, ісповідників, мучеників служителі й ревні оборонці Церкви, як інституції, керовані прагматизмом, цінують, навіть почитають, коли їх вже немає в живих. *Живі бувають для них невігдні*.

А втім, без уваги на всі тіні, які притьмарюють божеське обличчя Церкви, Олесь Бердник вірить у духовну силу Церкви, в її покликання і здатність змінити катастрофічну ситуацію Планети». Хоч сам православний, він не бачить в теперішній *інституції* Православної Церкви сили, що була б спроможна «проявити будь-яку серйозну ініціативу в сфері духовности». Олесь Бердник, як дитина Православної Церкви, стримується від критики тієї Церкви. Він стверджує тільки самий факт її безсилости і додає: «причина відома». Очевидно, причина в тому, що Московська Православна Церква, бо її має на гадці Олесь Бердник, хоч була переслідувана, та вкінці докотилася до того, що стала *режимною* Церквою, *сталася знаряддям в руках атеїстичної світської влади*. Прагматизм церковних служителів довів до того, що *інституція існує, харизму вбито*. Як це сталося, про це пишуть у своєму письмі до Папи Йоана-Павла I-го, попередника теперішнього Папи, члени «Християнського Комітета захисту прав веруючих в СРСР», священник Гліб Якунін, Віктор Капітанчук і Вадим Цеглов. Письмо вислане зв Москви дня 1 жовтня 1978 р.

В цьому письмі, яке не є тут предметом нашого обговорення, основно змальовано, як інституційно-прагматичне мислення церковних служителів, хитро використане ворогами Христа, вбиває душу Церкви, руйнує її харизматичне посланництво.

Олесь Бердник, як це видно з його критичної оцінки, бачить небезпеки інституційного прагматичного мислення, але тим не заперечує її ієрархічної побудови. Образ Церкви Олесь Бердника *вселенський*: Церква Христа, ієрархічно оглавлена Першоієрархом, наступником апостола Петра. Церква єдина, бо має єдиного «Учителя Нового Світу». Церква зберігає «скарби, залишені Учителем» Його «ім'я, заповіт і образ...». І тому вона «повинна стати *чудоподібним смолоскипом Преображення*». Щоб ним стати, Церкві «*слід повернутися до Першосуті Нового Заповіту*», якої основна вимога в тому, «щоб Церква не лише повторювала Слова Євангелія, але здійснила вирішальний поворот в історії землі — перехід на новий рівень свідомости і буття».

Оцей перехід на новий рівень свідомости і буття є найважливішою і центральною вимогою в посланництві Церкви. Це ж ніщо інше, як потреба оновлення свідомости і буття — життя самої Церкви — інституції з її служителями, і Церкви, — збору Божого люду, з її вірними. Це те саме, що рятувати зранену психо- і біосферу людства на нашій планеті, про що говорить Олесь Бердник, аналізуючи світову ситуацію. «Перехід на новий рівень свідомости і буття» означає повернення харизматичного елементу в мисленні і діянні Христової Церкви і доведення до гармонії між ієрархічно побудованою церковною інституцією та її харизматичною душею. Щоб це довершити, «потрібні мужні, безстрашні дії і воля до Преображення» — пише Олесь Бердник. В обранні на Престол Першоієрарха Церкви Йоанна-Павла II-го, людини, що оглавує Церкву — інституцію, а

водночас випромінюванням свого духовного «Я» являється харизматичною людиною, він бачить привернення гармонійності і свідчення, що «потенційні сили Духу пробуджуються...».

В ньому, Першоієрархові Церкви — харизматикові, Олесь Бердник віднаходить постать, що «здатна взяти на себе вантаж Атланта», бо Йоан-Павло II-ий це один із «тих Птахів Духу, котрі вірять у світ Правди і жадають його приходу на Землю».

Вже на іншому місці було згадано, що мова Олеся Бердника поетично-образова, характеристична для автора-фантаста, утопіста. Та разом із тим це мова біблійна, пророча й апокаліптична (пор. Єзек., гл. 1–2; Откр. 4, 7) зокрема ж зображення голуба (Мт. 3, 16) являється символом Духа та його дарів-харизмів. В поетичному образі «Птахів Духу» можна б бачити людей-харизматиків. До них, як до «безумної» частини людства звертається Олесь Бердник. «Безумні» в очах світу, а їхня «безумність» в тому, що вони «юродиві Христа ради», бо вони голодні, плачучі, засмучені, спраглі справедливості, милосердні, миротворці, зневажані, переслідувані за правду (пор. Мт. 5,3-12; Лк. 6,20–23).

В уявленні Олеся Бердника Церква має силу і спроможна змінити катастрофічну ситуацію планети при умові, що стане Церквою харизматичною, Церквою Преображення. В цьому її посланництво, бо тільки така Церква може дати повну і всеохоплюючу в усіх аспектах людського життя, духовному і матеріальному, здорову альтернативу.

VIII. Конкретні альтернативні пропозиції

В пляні всеобіймаючої альтернативи Олесь Бердник подає кілька сугестій-пропозицій і просить про «дружнє рішення»... «Першоієрарха Церкви Христа». Різно можна дивитися на ці пропозиції, різно можна оцінювати можливість їхнього здійснення. Різно можна оцінювати спроможності Першоієрарха Церкви Христа. Можливо, що його спроможності переоцінює Олесь Бердник, не враховуючи факту, що й харизматична постать на престолі ап. Петра, якою являється Папа Йоан-Павло II-ий у видінні Бердника, може статися, образowo говорячи, «в'язнем інституції», може знайтися в полоні глибоко вкоріненого інституційного мислення з усіма його атрибутами: юридиком, прагматизмом і кон'юнктуризмом.

З московсько-большевицької тюрми, в якій приходиться жити Олесеві Бердникові, годі бачити всі ті аспекти дійсності, з яких і Церкві і її служителям не легко отрястися. Для Олесь Бердника — Церква — це «чудоподібний смолоскип Преображення». І з цього видіння, можливо ще утопійного, Олесь Бердник снує свої альтернативні пропозиції та закликає Церкву, щоб вона очолила «всі еволюційні імпульси і прагнення» і дала «взірець нового творення і нової свідомості».

Як далекі від себе образи Церкви у видінні і в дійсності! Це живо й болюче спостерігається і переживається на організмі помісної Української Церкви. Пробудилися в ній після гірких досвідів багатьох століть прагнення бути живою частиною Вселенської Христової Церкви, прагнення привернути свої древні права, прагнення жити соками свого рідного благочестя. Пробудилася в ній також придавлювана чужими і незрячими своїми свідомість свого власного «Я». З обранням на престол ап. Петра Папи Йоана-Павла II-го скріпилися в Українській Церкві і її вірних надії на те, що оглавлена ним Христова Церква проявить харизматичну дію супроти неї та стане взором «Нового Творення». Та ось незадовго минає рік від зміни на Престолі Першоієрарха Христової Церкви і від Бердникового видіння «Церкви Преображення», але на виднокрузі не видно ще промінчиків харизматичного діяння. А шкода, бо Господь знає, чи це не «останні можливості, які не вертаються, коли їх випустити з рук, з душі, з серця, з розуму», як каже Олесь Бердник.

Як би не дивитися на конкретні альтернативні пропозиції Олесь Бердника, коли брати до уваги можливість їх здійснення, вони цікаві тим, що кладуть наголоси на деякі проблеми вселюдського характеру.

Перша пропозиція: «Об'єднання Материнських Сил Планети». В ній наголошено *повноправність* жінки і матері, зокрема повноправність матері «у сфері духу та її вирішальний голос «у долі своїх дітей». Мати — духовне вогнище родини, мати — виховниця. Взір цього материнства дає Мати Божественного Учителя, «найпрекрасніша жінка Планети». Не потрібно тут шукати джерел такого розуміння материнства. Воно випливає з Євангелія та з української християнської духовості, якої невід'ємними елементами є почитання Богоматері і ніжна пошана й любов до земної матері.

Щоб допомогти консолідуватися материнським силам, Олесь Бердник пропонує скликати «повноважний Форум Матері і Дитини» під гасло форуму «Божої Матері» в Вифлеємі або в Римі. Біжучий рік проголошено у світі «Роком Дитини», що, без сумніву, вплинуло на пропозицію Олесь Бердника, при чому він саму ідею поширив і поглибив, виповнюючи її християнським змістом.

Друга пропозиція: «Церква має силу і повноваження — очолити творення «Духовних Республік», створюючи при Церкві «Спілку Об'єднаних Народів» чи «Братерство Духовних Націй». Не йдеться тут про термінологію чи навіть про факт, що група українських ентузіастів створила т. зв. «Раду Української Духовної Республіки» — «Святої України». Йдеться про саму ідею *Братерства — Браутва* у всіх народів світу, в яких існував би примат духу. У своєму паломничанні Папа Йоан-Павло II-ий задумує відвідати ООН. Підкреслення на цьому форумі, яке не виправдало надій народів, примату духу лежало б у пляні творення справжнього братерства народів.

Третя пропозиція: Перебрання ініціативи, спрямованої «на повне переображення Світу по Закону Краси, Радости і Любови» через «створення в усіх країнах Братерств Альтернативної Еволюції». І знову ж справа *не в назві, а в ідеї*: Видалити з тіла людства «пухлину ідеологічного двобою», покінчити з законом ідеологічного герцю», вибрати «Божий шлях любови та всеоб'єднання», «удухотворити життя, психіку, науку, техніку, педагогіку», бо «такий Заповіт Христа»...

Епілог

Закінчуючи своє «Дружне Послання», Олесь Бердник ще раз реасумує всі свої думки і гаряче апелює, щоб Церква очолила *«всі основні еволюційні течії: пізнання, творчість, містику, педагогіку, соціологію, футурологію, психологію... весь еволюційний потік Духу...»*, бо що може світська наука і творчість, коли вона позбавлена Духу Божого...».

Олесь Бердник вірить у те, що Церква здійснить це велике посланництво у світі, бо: *«У Церкві мільярд вірних духовних громадян...»*, які мають Єдиного Вождя, Котрий єв Суттю Життя...».

Олесь Бердник свято вірить у те, що *«всі підвалини Божого творення які закладе Церква в новому космосі, стоятимуть вічно, і всі потуги сатанинського інферно не зрушать їх, не сколихнуть!»*

Прочитуючи ці зворушливі, повні віри, слова Олеся Бердника, напрошується повторити за Христом: *«Се воістину ізраїльтянин, в якому лукавства немає»* (Йо. 1,47).

В цих словах Ісуса Христа є і відповідь на питання: *Хто такий Олесь Бердник? Він утопіст, що, задивлений в Преображення Христа на горі Таворі, сам переобразився і став харизматиком, юродивим Христа ради!*

ЗМІСТ

- I. Хресний життєвий шлях Олесь Бердника
- II. Релігійне ВІРУЮ Олесь Бердника
 - 1. Христоцентричність релігійного ВІРУЮ Олесь Бердника
 - 2. Образ Христа в Посланні Олесь Бердника
 - 3. Христос — Творець-Пантократор
 - 4. Христос — Богочоловік
 - 5. Христос — Творець нової епохи
- III. Всесвіт у видінні Олесь Бердника
 - 1. Всесвіт — твір Божих рук, обдарований диханням життя
 - 2. Космогонічні елементи в Посланні Олесь Бердника
 - 3. Еволюція всесвіту
 - 4. Руїнний елемент в еволюції всесвіту
- IV. Земля і Людина
 - 1. Хто покликаний до рятівної дії?
 - 2. Антропологія Олесь Бердника
- V. До основних джерел світозріння Олесь Бердника
 - Містичність і пневматичність християнської екзистенції
- VI. Олесь Бердника про конкретну ситуацію
- VII. Церква — Чудоподібний смолоскип Преображення світу
- VIII. Конкретні альтернативні пропозиції
- Епілог